

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Кафедра управління проектами

**ПЕРЕЛІК ТЕСТОВИХ ПИТАНЬ
З ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ТА УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ТА МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ВСТУПНИКІВ НА
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 073 «МЕНЕДЖМЕНТ» (магістр) У 2016 РОЦІ**

Одеса - 2016

ЗМІСТ

I. Перелік тестових питань.....	3
II. Методичні матеріали, відповідно до програми вступних екзаменів у 2016 році.....	21
II.1. Основи підприємницької діяльності.....	21
1. Функції ринку та його види.....	21
2. Поняття «підприємництво», основні функції підприємництва....	23
3. Економічна основа підприємництва.....	25
4. Принципи та передумови підприємництва.....	28
5. Види та сфери підприємницької діяльності.....	29
6. Форми організації підприємництва.....	31
7. Підприємство, його сутність та функції.....	34
8. Система державної підтримки та сприяння розвитку підприємництва.....	35
9. Правове забезпечення розвитку підприємництва.....	37
10. Економічне зростання та соціально-економічний прогрес.....	40
Додаткова інформація.....	43
II.2. Основи управління розвитком суспільства.....	46
1. Поняття, основні ознаки та концепції держави.....	46
2. Конституційно-правовий статус людини і громадянина.....	47
3. Політична система: зміст, функції, структура.....	49
4. Основні сфери суспільного буття.....	51
5. Сутність та критерії суспільного прогресу.....	52

І. ПЕРЕЛІК ТЕСТОВИХ ПИТАНЬ

ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Функції ринку та його види.
2. Поняття «підприємництво», основні функції підприємництва.
3. Економічна основа підприємництва.
4. Принципи та передумови підприємництва.
5. Види та сфери підприємницької діяльності.
6. Форми організації підприємництва.
7. Підприємство, його сутність та функції.
8. Система державної підтримки та сприяння розвитку підприємництва
9. Правове забезпечення розвитку підприємництва.
10. Економічне зростання та соціально-економічний прогрес.

Список рекомендованих джерел

1. Бобров В.Я. Основи ринкової економіки і підприємництва: Підручник / В.Я. Бобров. – К. : «Вища школа», 2013. – 719 с.
2. Бойчик І. М. Економіка підприємства : навч. посіб. / І. М. Бойчик. — К., 2014. — 478 с.
3. Варналій З.С. Основи підприємницької діяльності: Підручник / З.С. Варналій. – К.: «Освіта», 2014. – 400 с.
4. Додонова І.В., Мартишевська С.М. Основи підприємницької діяльності: Навчальний посібник / Додонова І.В., Мартишевська С.М. - Ставрополь: 2012. – 317 с.
5. Дратвер Б. Основи підприємницької діяльності: Навчальний посібник/ Борис Дратвер, Наталія Пасічник; М-во освіти і науки України, Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. В.Винниченка. -Кіровоград, 2013. -186 с.
6. Основи підприємницької діяльності : Навчальний посібник/ Борис Дратвер, Наталія Пасічник, Дмитро Закатнов та ін.; М-во освіти і науки України, АПН України. - Кіровоград, 2014. -223 с.
7. Закон України № 698-12 від 07.02.1991 «Про підприємництво» у редакції від 05.04.2015 // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/698-12>
8. Господарський кодекс України // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

1. Функції ринку та його види

1. Закон попиту за всіх інших рівних умов встановлює:

а) прямий зв'язок між кількістю і ціною товару, що може бути куплений споживачами;

б) прямий зв'язок між ціною та якістю товару;

в) зворотний зв'язок між ціною і кількістю товару, що може бути куплений споживачами.

2. Закон пропозиції за інших рівних обставин встановлює:

а) зворотний зв'язок між ціною і кількістю товару, що пропонується для продажу;

б) прямий зв'язок між ціною та якістю товару;

в) прямий зв'язок між ціною і кількістю товару, що пропонується для продажу.

3. Які з наведених ознак не є характеристиками ринкової економіки:

- а) конкуренція;
- б) свобода підприємницького вибору;
- в) централізоване директивне планування.

4. Продуктивні сили суспільства - це:

- а) робоча сила і виробничі відносини;
- б) засоби виробництва;
- в) робоча сила і засоби виробництва.

5. Засоби виробництва - це:

- а) весь капітал, що використовується у виробництві;
- б) трудові ресурси і капітал;
- в) засоби і предмети праці.

6. Економічна система - це:

- а) сукупність приватних виробників товарів і послуг;
- б) сукупність продуктивних сил суспільства;
- в) сфера функціонування продуктивних сил і виробничих відносин, взаємодія яких характеризує сукупність організаційних форм та видів господарської діяльності.

7. Вихідною ознакою для класифікації сучасних моделей економічної системи є:

- а) продуктивність праці;
- б) рівень життя населення;
- в) форми власності на засоби виробництва.

8. Змішана економіка - це:

- а) економічна система, в якій матеріальні ресурси перебувають у державній власності, а основним регулятором економіки є ринковий механізм;
- б) економічна система, в якій матеріальні ресурси перебувають у приватній власності, а основним регулятором економіки є директивний план;
- в) економічна система, в якій співіснують приватна та державна власність і яка спирається на ринковий механізм і державне регулювання.

9. Товар - це:

- а) благо, яке не є продуктом праці, але корисне для людини;
- б) річ, яка має споживчу вартість або корисність;
- в) продукт праці, який виробляють для обміну чи продажу.

10. Гроші - це:

- а) предмет домовленості між людьми;
- б) умовність, яка не має власної вартості;
- в) товар, який виконує особливу функцію загального еквівалента.

11. Ринок - це:

- а) обмін, який здійснюється за законами товарного виробництва й обігу;
- б) сукупність підприємств та організацій, які забезпечують рух товарів, послуг, грошей, робочої сили тощо;
- в) фізичні та юридичні особи, котрі вступають до економічних відносин товарообміну й послуг в одних випадках як споживачі, в інших - як виробники.

2. Поняття «підприємництво», основні функції підприємництва.

1. Хто першим запровадив термін «підприємництво» і дав його систематизований аналіз?

- а) А.Сміт;
- б) Ж.Б.Сей;
- в) Р.Кантільон;
- г) А.Маршалл;
- д) Й.Шумпетер.

2. Яку господарську діяльність називають підприємницькою?

- а) самостійну;
- б) інноваційну;
- в) цілеспрямовану;
- г) систематичну;
- д) ризикову;
- е) відповідальну;
- є) прибуткову.

3. Які основні функції виконує підприємництво?

- а) інноваційну;
- б) інформаційну;
- в) ресурсну;
- г) організаційну;
- д) диференційну;
- е) стимулюючу.

4. Що є економічною основою підприємницької діяльності?

- а) товарне виробництво;
- б) приватна власність;
- в) самоствердження.

5. Що таке економічна свобода?

- а) гарантованість успіху;
- б) право розпочати власну справу;
- в) право виробляти будь – яку продукцію;
- г) економічна безвідповідальність;
- д) право вкладати свої кошти за власним розсудом.

6. Які основні ознаки свободи господарської діяльності?

- а) економічна самостійність;
- б) самозабезпечення;
- в) право виробляти будь – яку продукцію;
- г) економічна відповідальність;
- д) економічна конкуренція;
- е) економічна рівноправність.

7. Які головні рушійні сили підприємництва?

- а) прибуток;
- б) суперечності;
- в) ризик;
- г) ділова творчість людини;
- д) економічний інтерес;
- е) гарантія успіху;
- є) потреба;

ж) конкуренція.

8. *Бізнес – це:*

а) відносини, що виникають між усіма учасниками ринкової економіки;

б) довготерміновий спосіб організації приватної діяльності;

в) активний елемент економіки;

г) спосіб життя в іноземних країнах.

9. *Підприємництво – це:*

а) елемент бізнесу;

б) вид підприємницької діяльності, дозволений законом України;

в) вид діяльності, який включає в оборот свого суб'єкта – підприємця, а не всіх учасників ринку.

г) відповіді а,б,в – правильні.

3. Економічна основа підприємництва

1. *Головна ознака, що характеризує потреби в економічному сенсі, - це:*

а) різноманітність;

б) неподільність;

в) безмежність.

2. *Обмеженість ресурсів означає, що:*

а) у суспільства вони є у такій кількості, що їх не вистачає для виробництва необхідних товарів і послуг;

б) ресурсів вистачає лише на виробництво предметів споживання;

в) за їх допомогою неможливо забезпечити одночасне і повне задоволення всіх наявних потреб.

3. *Виробничі економічні потреби - це:*

а) потреби у споживчих товарах;

б) потреби у засобах дозвілля та відпочинку;

в) потреби у робочій силі та засобах виробництва, виробничих технологіях.

4. *Речовина природи є економічним благом, якщо:*

а) може бути спожита без процесу виробництва;

б) є доступною для споживання;

в) процесу його споживання передують процес переробки, тобто вплив людини.

5. *Із збільшенням кількості одиниць блага, які є у розпорядженні споживача, загальна корисність цього блага:*

а) зменшується;

б) залишається незмінною;

в) збільшується.

6. *Економічні закони відображають:*

а) взаємодію сил природи;

б) відношення людей до сил природи;

в) істотні, стійкі, такі, що повторюються, внутрішні причинно-наслідкові зв'язки та залежності реальних економічних явищ і процесів.

7. *Закони природи вічні, а закони економічні закони - історичні:*

а) так;

б) ні.

8. *Закони природи нейтральні до людських бажань і мотивів поведінки, а економічні закони діють через людей, які мають певну мету й певні матеріальні інтереси:*

а) так;

б) ні.

9. *Закони природи є об'єктивними, а економічні закони - суб'єктивними:*

а) так;

б) ні.

10. *Закони природи є абсолютними, тоді як економічні закони діють як певні тенденції*

а) так;

б) ні.

4. Принципи та передумови підприємництва.

1. *Фундаментальна економічна суперечність суспільного розвитку - це:*

а) суперечність між матеріальними потребами суспільства й економічною політикою держави;

б) суперечність між рівнем економічного розвитку країни й інтелектуальним рівнем нації;

в) суперечність між безмежними матеріальними потребами людей і обмеженими економічними ресурсами.

2. *Обмеженість ресурсів в економічному розумінні означає:*

а) ресурсів вистачає лише на виробництво предметів споживання;

б) ресурсів вистачає лише на виробництво засобів виробництва;

в) неможливість одночасного і повного задоволення всіх наявних потреб суспільства.

3. *Економіка є ефективною, якщо в ній досягнуті:*

а) повна зайнятість трудових ресурсів;

б) повне використання природних ресурсів;

в) повне використання виробничих ресурсів.

4. *Початковою фазою економічного циклу є депресія:*

а) так;

б) ні.

5. *Що розуміють під ефективністю економіки:*

а) темпи економічного зростання в країні;

б) зростання курсу національної валюти;

в) співвідношення між результатами і витратами виробництва товарів і послуг у країні.

6. *Якщо працівник втратив роботу у зв'язку зі скороченням обсягу виробництва, то виникає безробіття:*

а) природне;

б) структурне;

в) циклічне.

7. *Яку функцію виконують кредитні гроші:*

а) засобу обігу;

б) засобу нагромадження;

в) засобу платежу.

8. *Які з перерахованих благ мають абсолютну ліквідність:*

а) акції;

б) нерухомість;

в) гроші.

9. *Зазначте основні принципи підприємницької діяльності:*

- а) вільний вибір видів діяльності;
- б) самостійне формування програми діяльності;
- в) отримання прибутку;
- г) вільний найм працівників;
- д) самостійне встановлення цін;
- е) вільне розпорядження прибутком;
- є) економічна відповідальність.

10. *Чи в змозі підприємництво виконувати свої соціально – економічні функції без державного регулювання?*

- а) так;
- б) ні;
- в) частково.

5. Види та сфери підприємницької діяльності.

1. *На які різновиди поділяється підприємництво залежно від власності?*

- а) індивідуальне;
- б) приватне;
- в) особисте;
- г) колективне;
- д) корпоративне;
- е) державне.

2. *Які існують види підприємництва?*

- а) виробниче;
- б) індивідуальне;
- в) матеріальне;
- г) комерційне;
- д) фінансово – кредитне;
- е) корпоративне.

3. *Які є основні організаційні одиниці підприємницької діяльності?*

- а) фірма;
- б) товариство;
- в) компанія;
- г) партнерство;
- д) бізнес.

4. *Які існують на практиці основні організаційно – правові форми підприємницької діяльності?*

- а) колективне;
- б) одноосібне володіння;
- в) партнерство;
- г) спільне підприємство;
- д) компанія;
- е) корпорація.

5. *Франчайзинг – це:*

- а) договірні відносини у сфері постачання;
- б) форма організації підприємницької діяльності на засадах кооперації матеріальних та фінансових ресурсів різних підприємств.
- в) форма орендних відносин;

г) форма ризикових проектів.

6. Хто може бути підприємцем?

а) всі громадяни України;

б) громадяни інших держав;

в) громадяни, які досягли працездатного віку;

г) громадяни України, інших держав, особи без громадянства, не обмежені законом у правоздатності або дієздатності.

7. Які категорії громадян не допускаються до заняття підприємницькою діяльністю?

а) військовослужбовці;

б) службові особи органів державної влади;

в) особи, які не мають спеціальної освіти;

г) особи, яким суд заборонив займатися певною діяльністю;

д) особи, які не мають стартового капіталу.

8. Яка діяльність може здійснюватися лише державними підприємствами?

а) пошук та експлуатація родовищ корисних копалин;

б) діяльність, пов'язана з обігом наркотичних засобів;

в) виготовлення та реалізація військової зброї та боєприпасів до неї, вибухових речовин;

г) діяльність, пов'язана з охороною окремих особливо важливих об'єктів права державної власності;

д) створення та утримання ігрових закладів, організація азартних ігор;

е) розроблення, випробування, виробництво та експлуатація ракет – носіїв;

є) видобування, виробництво й використання радіоактивних відходів, джерел іонізуючого випромінювання;

ж) виплата та доставка пенсій, грошової допомоги малозабезпеченим громадянам.

9. Що є підставою припинення підприємницької діяльності?

а) власна ініціатива підприємця;

б) закінчення терміну дії ліцензії;

в) закінчення терміну договору з постачальником;

г) закінчення терміну договору зі споживачем;

д) рішення суду або арбітражу.

10. Сукупність грошових коштів та майна, яке необхідно для організації та початку функціонування фірми – це:

а) майно засновників фірми;

б) статутний фонд фірми;

в) резервний фонд фірми;

г) страховий фонд фірми.

6. Форми організації підприємництва.

1. Власність в економічному розумінні - це:

а) відношення людини до речі;

б) сама річ;

в) відносини між людьми з приводу речей.

2. Економічна форма реалізації прав власності - це:

а) виключно продаж об'єкта власності;

б) передача об'єкта власності у спадок;

в) економічні відносини, що забезпечують власнику отримання доходу від об'єкта власності.

3. Якщо виробництво здійснюється в інтересах окремого індивідуума, то це:

- а) колективна власність і колективне привласнення;
- б) суспільна власність і суспільне привласнення;
- в) приватна власність і приватне привласнення.

4. Приватна власність - це форма закріплення за окремим індивідуумом прав:

- а) володіння певним майном;
- б) користування і розпорядження певним майном;
- в) володіння, користування і розпорядження певним майном.

5. Ринкова система господарювання базується на:

- а) державній власності на засоби виробництва;
- б) колективній власності на засоби виробництва на засоби виробництва;
- в) приватній власності на засоби виробництва.

6. Приватизація - це процес передачі (продажу) державного майна в колективну або приватну власність:

- а) так;
- б) ні.

7. До простих форм підприємництва належать:

- а) корпорації;
- б) синдикати;
- в) командитні товариства;
- г) консалтингові групи.

8. Які переваги має одноосібне володіння?

- а) відносна простота заснування та ліквідації фірми;
- б) спеціалізація в менеджменті;
- в) повна самостійність, свобода і оперативність;
- г) максимум спонукальних мотивів діяльності;
- д) обмежена відповідальність;
- е) значні фінансові можливості;
- є) конфіденційність діяльності.

7. Підприємство, його сутність та функції.

1. За якими критерієм підприємства поділяються на малі, середні і великі?

- а) за формою власності;
- б) за формою організації;
- в) за розміром;
- г) за сферою діяльності;
- д) за видом діяльності;
- е) за типом діяльності.

2. Які основні функції притаманні малому підприємству?

- а) формування конкурентного середовища;
- б) доцільність масового випуску продукції;
- в) надання ринковій економіці необхідної гнучкості;
- г) вирішення проблем зайнятості;
- д) пом'якшення соціальної напруги;

е) необхідність поєднання всіх стадій технологічного процесу.

3. *Що є об'єктивною основою коопераційних зв'язків суб'єктів підприємництва?*

- а) товарне виробництво;
- б) ринкове господарство;
- в) суспільний поділ праці;
- г) приватна власність.

4. *Формою виробничо-фінансових коопераційних зв'язків суб'єктів підприємництва є:*

- а) субпідряд;
- б) франчайзинг;
- в) лізинг;
- г) венчур.

5. *Спеціалізована організація (фірма), яка створює локальне сприятливе середовище для діяльності малих ризикових фірм – це:*

- а) субпідрядна організація;
- б) франчайз;
- в) лізингоодержувач;
- г) лізингодавець;
- д) бізнес – інкубатор.

6. *Фінанси підприємства – це:*

- а) сукупність майна, оборотного та основного капіталів підприємства;
- б) система грошових відносин між підприємцями;
- в) сукупність грошових ресурсів, які використовують для здійснення процесу розширеного відтворення засобів виробництва, робочої сили (або речових і особистісних чинників виробництва) й існуючих відносин економічної власності.

7. *Бізнес-план – це:*

- а) письмовий документ, який регламентує діяльність фірми;
- б) письмовий документ, який регламентує відносини між засновниками фірми;
- в) письмовий документ, у якому викладено сутність підприємницької ідеї, шляхи та способи її реалізації.

8. *Основні вимоги до фахової підготовки підприємця:*

- а) високий рівень освіти, добрі показники успішності з основних дисциплін;
- б) глибокі знання з основної спеціальності та різноманітні - з різних галузей, значний рівень інтелекту;
- в) ранжування потреб та очікувань за пріоритетами.
- г) високий рівень орієнтації в економіці, менеджменті і маркетингу, обліку і податковій системі;
- д) систематична самоосвіта та поєднання її з практичним досвідом роботи.

9. *Основні організаційні характеристики підприємців:*

- а) комунікабельність;
- б) самоорганізація;
- в) особливий погляд та критичний склад розуму;
- г) чіткість і прогнозованість поведінки;
- д) ранжування потреб та очікувань за пріоритетами.

10. *Основними етапами підприємницької діяльності є:*

- а) організаційно – підготовчий, зародження та становлення;

- б) стагнація, занепад підприємства;
- в) організаційно – підготовчий, зародження та становлення, розвиток та поглиблення діяльності; стагнація, занепад підприємства, ліквідація і припинення існування;
- г) зародження та становлення, ліквідація і припинення існування.

8. Система державної підтримки та сприяння розвитку підприємництва

1. Економічна функція держави полягає у:

- а) забезпеченні територіальної цілісності країни;
- б) забезпеченні прав і свобод людини і громадянина;
- в) створенні передумов, необхідних для ефективної економічної діяльності суб'єктів господарювання.

2. Серед основних завдань державного регулювання в сучасній ринковій економіці є:

- а) повна заміна ринкового механізму регулювання;
- б) послаблення конкуренції;
- в) контроль за рівнем зайнятості та інфляції.

3. До функцій держави в ринковій економіці не відносяться:

- а) законотворча діяльність;
- б) підтримка конкурентного середовища;
- в) тотальний контроль за встановленням цін на продукцію приватного сектору.

4. Якщо економічні проблеми розвитку країни вирішуються частково ринком, а частково - урядом, то економіка країни є:

- а) адміністративно-командною;
- б) ринковою;
- в) змішаною.

5. Мінімальна функція держави в сучасній ринковій економіці - це:

- а) повна заміна ринкових регуляторів економіки державними;
- б) забезпечення тотального державного контролю над ринковими процесами та відносинами;
- в) створення правової бази, захист конкуренції, усунення (мінімізація) негативних екстерналій, розподіл і перерозподіл доходів, виробництво суспільних товарів і послуг.

6. Економічний лібералізм - це:

- а) система регулювання економіки, в якій держава відіграє домінуючу роль;
- б) жорстко централізоване, тотальне планове управління соціально-економічним розвитком країни;
- в) система регулювання економіки, в якій домінують ринкові регулятори, а роль держави зведена до мінімуму.

7. Державний сектор економіки - це:

- а) державні фінансові ресурси, необхідні державі для виконання нею відповідних функцій;
- б) підприємства, які є економічною базою для здійснення державою підприємницької діяльності;
- в) комплекс господарських об'єктів, які повністю або частково перебувають у власності держави та використовуються нею для виконання економічних, соціальних та політичних функцій.

8. *Основні цілі державного регулювання ринкової економіки - це забезпечення:*

- а) тотального державного контролю над ринковими процесами;
- б) повної заміни ринкових регуляторів економічних процесів;
- в) макроекономічної стабільності і ефективності, конкурентоспроможності національної економіки.

9. *Принцип мінімальної достатності в державному регулюванні економіки означає, що держава:*

- а) використовує обмежений арсенал засобів впливу (правові та економічні методи);
- б) зосереджує зусилля на розв'язанні стратегічних економічних проблем;
- в) виконує тільки ті функції, які ринок виконати не може або виконує погано.

10. *Необхідність державного регулювання економіки зумовлена:*

- а) потребою забезпечення тотального державного контролю за економічною поведінкою ринкових суб'єктів господарювання;
- б) заміною ринкових регуляторів економічних процесів;
- в) створенням умов для ефективного функціонування ринкового механізму господарювання, усуненням негативних наслідків ринкових процесів, захистом національних інтересів на світовому ринку.

9. Правове забезпечення розвитку підприємництва

1. *Регуляторна політика держави - це:*

- а) заходи держави, що передбачають реалізацію абсолютних та порівняльних переваг країни;
- б) вид політико-правової реформи, здійснюваної у сфері виконавчої влади;
- в) система заходів щодо регламентації, підтримки і розвитку підприємництва.

2. *Основним органом грошово-кредитного регулювання в Україні є:*

- а) Міністерство фінансів України;
- б) Ощадний банк України;
- в) Національний банк України.

3. *Запровадження місцевих податків і зборів в Україні належить до компетенції:*

- а) Верховної Ради України;
- б) Міністерства фінансів України;
- в) місцевих рад.

4. *Державний бюджет України затверджується:*

- а) Кабінетом Міністрів України;
- б) Міністерством фінансів України;
- в) Верховною Радою України.

5. *Класифікація методів державного регулювання економіки за формою впливу включає:*

- а) методи прямого та непрямого впливу;
- б) економічні, моральні методи;
- в) правові, економічні, адміністративні методи.

6. *Методи державного регулювання економіки - це:*

- а) єдність продуктивних сил, виробничих, техніко-економічних відносин та господарського механізму;

б) сукупність адміністративних важелів, за допомогою яких держава здійснює економічну політику;

в) способи впливу держави на сферу підприємництва, інфраструктуру ринку, некомерційний сектор економіки з метою створення умов їх ефективного функціонування відповідно до пріоритетів державної економічної політики.

7. До адміністративних (прямих) методів державного регулювання економіки не належить:

- а) державна закупівля товарів і послуг;
- б) ліцензування певних видів господарської діяльності;
- в) індикативне планування.

8. Регуляторна політика держави у сфері господарської діяльності спрямовується на:

а) повне скасування адміністративних обмежень, встановлених державою у сфері господарської діяльності;

б) посилення адміністративного впливу на діяльність суб'єктів господарювання;

в) вдосконалення правового регулювання господарських відносин, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів щодо господарської діяльності.

б. Прикладом прямого державного регулювання цін виступає:

- а) грошова емісія;
- б) зміна облікової ставки;
- в) встановлення податку на додану вартість і акцизів.

10. Сутність економічних методів державного регулювання полягає у:

а) формуванні правового простору діяльності суб'єктів господарювання;

б) створенні адміністративних обмежень у діяльності суб'єктів господарювання;

в) створенні фінансових чи матеріальних стимулів для ефективної діяльності суб'єктів господарювання.

11. До адміністративних методів державного регулювання економіки відносять:

- а) встановлення норм амортизації та ставки оподаткування;
- б) визначення ставки облікового процента та митних тарифів;
- в) встановлення стандартів, видача сертифікатів, ліцензування певних видів діяльності.

12. Коли набрав чинності Закон України «Про підприємництво»?

- а) 1 листопада 1990 р.
- б) 31 січня 1991 року;
- в) 7 лютого 1991 року;
- г) 1 червня 1993 року.

13. Які засновницькі документи підтверджують статус юридичної особи?

- а) статут підприємства;
- б) підприємницька угода;
- в) організаційно – правова форма;
- г) установчий договір.

14. Офіційно зареєстрований документ, який регламентує діяльність юридичної особи – це:

- а) угода;

- б) статут;
- в) установчий договір;
- г) оренда.

15. Угода, яка укладається між двома або кількома засновниками щодо створення підприємства (фірми) певним шляхом – це:

- а) договір;
- б) статут;
- в) установчий договір;
- г) оренда.

10. Економічне зростання та соціально-економічний прогрес

1. Економічне зростання вимірюється:

- а) приростом грошової маси;
- б) зниженням загального рівня цін;
- в) приростом реального валового внутрішнього продукту.

2. Головними чинниками економічного зростання в розвинутих країнах є:

- а) збільшення обсягу робочого часу;
- б) збільшення обсягу використання матеріальних ресурсів;
- в) технологічні зміни у виробництві.

3. Економічний розвиток характеризує якісні зміни в економіці:

- а) так;
- б) ні.

4. Економічне зростання та економічний розвиток є тотожними процесами:

- а) так;
- б) ні.

5. Економічне зростання вимірюється:

- а) приростом грошової маси;
- б) зниженням загального рівня цін;
- в) приростом реального ВВП.

6. Найбільш суттєвим фактором економічного зростання у розвинутих країнах світу нині є:

- а) збільшення обсягу основного капіталу;
- б) збільшення чисельності зайнятого у виробництві населення;
- в) позитивні технологічні зміни у виробництві товарів і послуг.

7. Економічне зростання забезпечує безпосередню залежність між збільшенням кількості товарів і послуг і збереженням навколишнього середовища:

- а) так;
- б) ні.

ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СУСПІЛЬСТВА

- 1. Поняття, основні ознаки та концепції держави.**
- 2. Конституційно-правовий статус людини і громадянина.**
- 3. Політична система: зміст, функції, структура.**
- 4. Основні сфери суспільного буття.**
- 5. Сутність та критерії суспільного прогресу**

Список рекомендованих джерел

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відом. Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - С. 141 у тлумаченні від 15.05.2014 р.
2. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. - Х.: ТОВ «Одіссей», 2012.- 432 с.
3. Політологія: Підручник /За ред. М.М. Вегеша. – К.: Знання, 2013. – 217 с.
4. Політологія: Академічний курс: Підручник / М. І. Панов (керівн. авт. кол.), Л. М. Герасіна, В.С.Журавський та ін. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2014. – 376 с.
5. Концептуальні засади управління суспільним розвитком в умовах трансформацій : наук. розробка / авт. кол. : А. М. Михненко (кер. авт. кол.), С. О. Кравченко, Е. М. Макаренко та ін. - К. : НАДУ, 2012. - 52 с.

1. Поняття, основні ознаки та концепції держави

1. Основними теоріями походження держави є:

- а) теологічна, патріархальна, договірна, органічна, матеріалістична (класова), насильства, демократична;
- б) патріархальна, теологічна, договірна, матеріалістична (класова), насильства;
- в) патріархальна, теологічна, договірна, органічна, матеріалістична (класова), насильства, ціннісна.

2. Назвіть теорію походження держави і права, яка пов'язує їх виникнення з сім'єю, що збільшилась, розрослась, де влада глави держави походить від влади батька над членами сім'ї:

- а) теорія насильства;
- б) патріархальна;
- в) теологічна.

3. Назвіть представників «класової теорії» походження держави і права:

- а) Макіавеллі, Гамільтон;
- б) Маркс, Енгельс, Ленін;
- в) Михайлівський, Бакунін.

4. До основних ознак держави належать:

- а) територія, населення, наявність особливого апарату управління, суверенітет, офіційна система оподаткування;
- б) територія, населення, наявність особливого апарату управління, державна символіка, офіційна система оподаткування, наявність політичних партій;
- в) територія, населення, наявність особливих апаратів управління і легального примусу, суверенітет, офіційна система оподаткування; грошова одиниця, мова, державна символіка, столиця, наявність Конституції.

5. Держава це:

а) система взаємодії людей, які пов'язані між собою інтересами у сфері виробництва, обміну, споживання життєвих благ і встановлюють межі поведінки в суспільних інтересах за допомогою соціальних норм (у тому числі і юридичних);

б) система взаємодії в межах права вільних і рівноправних громадян держави, їх об'єднань, що добровільно сформувались і перебувають у відносинах конкуренції і солідарності, поза безпосереднім втручанням держави, покликаної створювати умови для їх вільного розвитку;

в) суверенна політико-територіальна організація суспільства, що володіє владою, яка здійснюється державним апаратом на основі юридичних норм, що забезпечують захист і узгодження суспільних, групових, індивідуальних інтересів із використанням, у разі потреби, легального примусу.

6. Функції держави це:

а) основні напрями впливу на волю, свідомість, поведінку суб'єктів права та суспільні відносини з метою їх врегулювання;

б) основні напрями впливу правосвідомості на розвиток суспільних відносин;

в) основні напрями діяльності держави, що відображають її сутність і зміст, а також характеризують те соціальне призначення, яке має держава в суспільстві.

7. Концепція, згідно з якою активне втручання держави в економічне життя є панацеєю від усіх соціальних негараздів, засобом згладжування соціальних суперечностей, оздоровлення і стабілізації економіки називається:

а) концепцією перехідної державності;

б) концепцією держави «загального добробуту»;

в) концепцією «конвергенції».

2. Конституційно-правовий статус людини і громадянина

1. Чи можуть бути скасовані права і свободи людини і громадянина, закріплені Конституцією України?

а) так;

б) ні.

2. Права і свободи людини і громадянина, закріплені в Конституції України:

а) є вичерпними;

б) не є вичерпними.

3. Конституційні права і свободи людини і громадянина України:

а) не можуть бути обмеженими;

б) можуть бути обмеженими у випадках, передбачених Конституцією України.

4. Найвищою соціальною цінністю в Україні визнаються:

а) земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші ресурси;

б) людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека.

5. Громадянин України:

а) може бути позбавлений громадянства України;

б) не може бути позбавлений громадянства України.

6. Громадянин України:

а) має право змінити громадянство;

б) не має права змінити громадянство.

7. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів:

- а) не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод;
- б) допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

3. Політична система: зміст, функції, структура.

1. Основу державного устрою складає:

- а) форма правління;
- б) система політичних партій;
- в) економічна та культурні підсистеми суспільства.

2. Для правової держави характерно:

- а) підкорення влади праву;
- б) політична доцільність як основа для прийняття управлінських рішень;
- в) домінування держави над усіма сферами суспільства.

3. Основою правової держави є:

- а) демократичний політичний режим;
- б) авторитарний політичний режим;
- в) тоталітарний політичний режим.

4. До основ соціальної держави не належить:

- а) високий рівень економічного розвитку;
- б) розвинене громадянське суспільство;
- в) встановлення меж та міри влади.

5. До одного з основних напрямів діяльності соціальної держави належить:

- а) формування умов для всебічного розвитку особистості;
- б) створення умов для розвитку приватної власності;
- в) реалізація принципу "кожен сам за себе".

6. За територіально-адміністративним устроєм Україна є:

- а) унітарною державою;
- б) конфедерацією;
- в) республікою.

7. До атрибутів держави не належить:

- а) населення;
- б) влада;
- в) публічний договір.

8. Хто безпосередньо контролює діяльність органів місцевого самоврядування:

- а) відповідні виборні представницькі органи на місцях;
- б) Президент;
- в) уряд.

4. Основні сфери суспільного буття

1. Соціальну структуру суспільства складають наступні елементи:

- а) класи і суспільні прошарки;
- б) природні та соціальні елементи;
- в) окремі індивіди.

2. Прихильники концепції соціальної стратифікації вважають, що головною ознакою соціального розподілу в інформаційну епоху є:

- а) власність на засоби виробництва;
- б) рівень культури і освіти;
- в) розмір прибутку.

3. Сфера матеріального виробництва містить у собі такі елементи, як предмети праці, знаряддя праці, а також:

- а) матеріальні потреби;
- б) духовні потреби;
- в) цілеспрямовану трудову діяльність.

4. Сфера соціальних відносин, в якій інтереси окремих груп підтримуються інститутом державної влади, - це:

- а) сфера сімейних стосунків;
- б) сфера політики;
- в) сфера духовних процесів.

5. До функцій демократичної держави відносять:

- а) боротьбу з інакодумцями;
- б) максимальну монополізацію влади;
- в) забезпечення умов для підтримки соціального паритету.

6. Умовою існування громадянського суспільства є:

- а) влада сили;
- б) сила влади;
- в) авторитет влади.

7. До духовної сфери суспільства не відносять:

- а) законодавчі норми;
- б) традиційні правила;
- в) релігійні уявлення.

8. Релігія виступає:

- а) засобом соціальної регуляції;
- б) формою духовного осягнення світу;
- в) психотерапевтичним заходом.

9. Культура - це:

- а) сукупність духовних надбань суспільства;
- б) сукупність результатів матеріальної та духовної діяльності людства;
- в) сукупність матеріальних цінностей.

10. Поняття, яке вказує на людську, соціальну та культурну значимість певних явищ і предметів діяльності, - це:

- а) цінності;
- б) коштовності;
- в) гроші.

5. Сутність та критерії суспільного прогресу

1. Уявлення про прогрес у розвитку людства притаманний:

- а) представникам епохи просвітництва;
- б) прихильникам екзистенціалізму;
- в) представникам "філософії життя".

2. Як критерій суспільного прогресу гуманістична філософія визнає:

- а) опанування природних процесів;
- б) створення штучної сфери людського буття;
- в) гуманізацію суспільних відносин.

3. Вкажіть представника технологічного детермінізму:

- а) Арістотель;
- б) Маркс;

в) Мемфорд.

4. Представникам технократизму властиве бачення майбутнього цивілізації:

- а) оптимістичне;
- б) песимістичне;
- в) есхатологічне.

5. Представники якого напрямку в історії філософії вважали науку рушійною силою суспільного прогресу:

- а) античної філософії;
- б) філософії епохи Відродження;
- в) філософії Нового часу.

6. Антисцієнтизм - це:

- а) прояв стурбованості розпадом традиційного суспільства;
- б) розуміння науки як головного чинника негативних моментів розвитку

цивілізації;

- в) розуміння науки як форми задоволення потреби людини в істині.

7. Сучасна цивілізація є:

- а) космологічною;
- б) техногенною;
- в) антропогенною.

8. До головних характеристик ірраціоналістичної філософії відносять:

- а) віру в технічний прогрес;
- б) відношення до науки як засобу поліпшення людського існування;
- в) пріоритет внутрішнього життя людини над зовнішнім.

9. Екологічні проблеми сучасності є наслідком:

- а) технічного прогресу;
- б) духовного розвитку;
- в) це дія об'єктивних законів природного розвитку.

10. Технофобія - це:

- а) реалістична оцінка техніки;
- б) емоційно-упереджена оцінка техніки;
- в) оптимістична віра в техніку.

II. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ, ВІДПОВІДНО ДО ПРОГРАМИ ВСТУПНИХ ЕКЗАМЕНІВ У 2016 РОЦІ

II.1. ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Функції ринку та його види

Ринок - це сукупність економічних відносин, що виникають між виробниками і споживачами у процесі вільного еквівалентного обміну виробленими благами (послугами), який організований за законами товарного виробництва і грошового обігу. **Ринок** – це сукупність відносин (актів) купівлі-продажу товарів і послуг; спосіб взаємодії виробників і споживачів, заснований на децентралізованому, безособовому механізмі цінових сигналів. Він є механізмом розподілу товарів і послуг між членами суспільства шляхом добровільного обміну. Однак ринок, це не просто сфера обміну, а така сфера, в якій обмін товарів здійснюється за суспільною оцінкою, що знаходить своє відбиття в ціні. Тобто, збалансування актів купівлі-продажу має досягатися за допомогою цін.

Ціна - це грошова сума, яку одержують за конкретний товар.

Суб'єкти ринку - це фізичні та юридичні особи, котрі вступають до економічних відносин товарообміну й послуг в одних випадках як споживачі, в інших - як виробники. Суб'єктами є індивідуальні товаровиробники, фірми, сім'ї, організації, держава тощо. **Об'єкти ринку** - це специфічні групи товарів та послуг, що мають стійкий попит, постійно надходять до ринку. Об'єктами ринку є товари, послуги, технології, інформація і *т. ін.*

Ринок - це *обмін, який здійснюється за законами товарного виробництва й обігу.*

Більш повно сутність ринку розкривається через функції, які він виконує. Головні з них такі: *регулююча, контролююча, розподільча, стимулююча, інтегруюча* (рис. 1).

Рис. 1. Основні функції ринку

Види ринків. З точки зору економічного призначення об'єктів ринкових відносин, ринок можна класифікувати як: ринок предметів споживання та послуг;

засобів виробництва; науково-технічних розробок та інформації; праці; цінних паперів (фінансовий ринок); валютний ринок (об'єктом відносин є валютні ресурси). Структура ринку може бути охарактеризована за адміністративно-територіальною ознакою або за географічним положенням: місцевий ринок; ринок окремих територій; ринок окремих регіонів; загальнонаціональний (внутрішній) ринок; світовий; ринок коаліцій різних країн (ЄС, СНД тощо). Відповідно до чинного законодавства ринок можна характеризувати як легальний (офіційний) і нелегальний (тіньовий) ринок. За характером продажу існує оптовий ринок (ринок оптової торгівлі) і роздрібний ринок (ринок роздрібної торгівлі).

Ринкова інфраструктура - це сукупність (система) підприємств і організацій, які забезпечують рух товарів, послуг, грошей, цінних паперів, робочої сили тощо.

Ринок характеризують такі змінні: попит, пропозиція, ціна. Ринкова ціна це результат взаємодії продавців і покупців. З одного боку, ціна виступає як функція попиту і пропозиції, а з іншого — вона впливає на величину попиту і пропозиції, які є функцією ціни. Всі ці змінні пов'язані між собою і взаємно впливають, формуючи ринковий механізм саморегулювання.

Попит - це форма виразу економічних потреб, забезпечених грошовими засобами. Розрізняють індивідуальний (окремих економічних суб'єктів) та ринковий (агрегований окремих суб'єктів) попит. Графічним відображенням функції попиту є крива попиту, яка звичайно є спадною і у більшості випадків - нелінійною.

Пропозиція - це кількість товарів, яка є або може бути доставлена на ринок. Розрізняють індивідуальну пропозицію (окремої фірми) та ринкову пропозицію (сумарний обсяг індивідуальної пропозиції всіх фірм галузі). Пропозиція - це множина співвідношень цін і відповідної кількості товару. Обсяг пропозиції - це конкретна кількість товару, яку продавці бажають і можуть поставити на ринок за деякий період часу за певного значення ціни. Графічним відображенням функції пропозиції є крива пропозиції, яка звичайно є висхідною і також нелінійною.

Взаємодія попиту і пропозиції визначає ринкову рівновагу - такий стан ринку, за якого обсяги попиту та пропозиції збігаються.

Ціна рівноваги - це ринкова ціна, за якої обсяг попиту дорівнює обсягу пропозиції і яка задовольняє і продавців, і покупців. За цією ціною їхні інтереси збігаються, а на ринку не існує ні дефіциту, ні надлишку продукції. Рівноважний обсяг продукції - це обсяг попиту та пропозиції за ціною рівноваги.

Зміни параметрів ринкової рівноваги можуть відбуватись в результаті втручання держави, зокрема шляхом встановлення податків і надання субсидій.

Втручання держави або інших регулюючих інституцій в процес ринкового ціноутворення може бути спрямованим на відхилення цін від рівноважних. Якщо ціна встановлюється на рівні, вищому за рівноважну (нижня межа або "підлога" ціни), з'являється надлишок продукції. Якщо ціна відхиляється вниз від рівноважної (верхня межа або "стеля" ціни), виникає дефіцит.

Раціональність поведінки економічного суб'єкта означає, що основною метою його діяльності є одержання безпосередньої вигоди. Максимізація власного добробуту економічного суб'єкта спонукає приймати рішення на основі критерію "витрати - вигоди".

Ринкові ціни є сигналами, які координують поведінку економічних суб'єктів їх зміна мотивує зміну споживання чи виробництва, в результаті чого формуються попит і пропозиція на ринку.

Виділяють дві групи ринків: досконалої та недосконалої конкуренції.

Ринок досконалої конкуренції регулюється виключно автоматичними ринковими механізмами попиту, пропозиції, ціни, без втручання будь-яких інституцій. Ринки недосконалої конкуренції це кілька ринкових структур - чиста монополія, олігополія, монополістична конкуренція. Це ринки, на яких або покупці, або продавці здатні впливати на ринкову ціну.

Економічна система — це сукупність всіх видів економічної діяльності людей у процесі їх взаємодії, спрямованих на виробництво, обмін, розподіл та споживання товарів та послуг, а також на регулювання такої діяльності відповідно до мети суспільства.

Основними елементами економічної системи, її підсистемами є: 1) продуктивні сили; 2) техніко-економічні відносини; 3) виробничі відносини, або відносини власності. Оскільки регулювання економічної діяльності здійснюється за допомогою господарського механізму, то четвертим основним елементом економічної системи виступає її господарський механізм. Кожний з названих елементів є, у свою чергу, складною системою, точніше підсистемою, яка складається з певних компонентів, складових частин із властивою їм сукупністю зв'язків між собою і розвивається відповідно до спільних для всієї економічної системи законів, а також з притаманними лише для даної підсистеми законами і суперечностями.

Найскладнішою підсистемою економічної системи є виробничі відносини, або відносини власності в економічному розумінні цього поняття. Окремими елементами виробничих відносин є відносини між людьми у сфері безпосереднього виробництва, в обміні, розподілі та споживанні.

Висока ефективність та організованість економічної системи значною мірою залежать від співвідношення ступенів розвитку названих трьох підсистем: *продуктивних сил, техніко-економічних та виробничих відносин.*

Товар - це продукт, послуга, цінні папери, ідеї та знання, які можуть задовольнити потребу і призначені для продажу. *Товар* - це продукт праці, який задовольняє будь-яку потребу людини й призначений для обміну шляхом купівлі-продажу. Товар, як і все сутнє у цьому світі, має матеріальний характер, але може виступати і як річ, і як послуга. Товар має дві властивості: споживчу вартість і вартість.

Гроші - особливий товар, що є загальною еквівалентною формою вартості інших товарів та послуг. Гроші виконують функції мірила вартості та засобу обігу. Крім того, вони є засобами нагромадження та платежу. З утворенням світового ринку, деякі національні гроші виконують функції світових. *Гроші* – це міра вартості товару або послуги при купівлі-продажу. За допомогою грошей відбувається обмін, платежі, вимірювання вартості та нагромадження капіталу.

2. Поняття «підприємництво», основні функції підприємництва.

Первісне поняття «підприємець» (фр. entrepreneur) до наукового обігу ввів англійський економіст **Річард Кантільон**, який зробив систематизований аналіз

підприємництва. Він визначав підприємця як людину, яка за певну ціну купує засоби виробництва, аби виробити продукцію і продати її з метою одержання доходів, і яка, беручи на себе зобов'язання з витрат, не знає, за якими цінами може бути здійснена реалізація. До підприємців він зараховував людей з нефіксованими прибутками (ремісників, купців, селян та ін.), тобто тих, хто був зайнятий економічною діяльністю в умовах нестабільності та непередбаченості цін. Тому головною рисою підприємця Кантільон і вважав готовність до ризику.

Підприємець - це суб'єкт, який поєднує в собі новаторські, комерційні та організаторські здібності для пошуку і розвитку нових видів і методів виробництва, а також нових благ, якостей та сфер застосування капіталу.

Підприємництво - тип господарської поведінки підприємців з організації розробок виробництва і реалізації благ з метою отримання прибутку і соціального ефекту. **Підприємництво** - це самостійна, ініціативна, систематична діяльність господарюючих суб'єктів з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, яка здійснюється на власний ризик з метою одержання прибутку або власного доходу.

Підприємництво - це особливий вид діяльності, і ця особливість характеризується такими ознаками:

- самостійна діяльність, діяльність "за свій рахунок". Головне, на чому тримається підприємницька діяльність, це власність підприємця;
- ініціативна, творча діяльність. Основою здійснення підприємницької діяльності є власна ініціатива, творчо-пошуковий, інноваційний підхід;
- систематична діяльність. Підприємницька діяльність повинна бути постійною, пов'язаною з відтворювальним процесом, і обов'язково офіційно зареєстрованою;
- діяльність, яка здійснюється на власний ризик, під власну економічну (майнову) відповідальність;
- метою підприємницької діяльності є одержання прибутку або власного доходу.

Сутність підприємництва більш глибоко розкривається через його основні функції - інноваційну (творчу), ресурсну, організаційну, стимулюючу (мотиваційну) (рис. 2).

Рис. 2. Основні функції підприємницької діяльності

Економічною основою підприємницької діяльності є приватна власність.

Власність - це відносини, які формуються між суб'єктами власності з приводу привласнення засобів виробництва і результатів праці.

Відносини власності на засоби виробництва покладені в основу всіх виробничих відносин будь-якої економічної системи господарювання. Основою відносин власності є відносини привласнення засобів виробництва та його результатів.

Привласнення власності - це економічний процес, спосіб перетворення корисних властивостей предметів та явищ на реальні умови життєдіяльності людей. Складовими привласнення є відносини володіння, розпорядження та користування.

Володіння - це відносини фактичного панування суб'єкта над об'єктом власності. *Розпорядження* - фактичне здійснення влади власника над об'єктом власності, фактичне управління нею. *Користування* - це процес фактичного вилучення корисних властивостей об'єкта власності для задоволення конкретних потреб.

Економічна свобода на практиці означає право розпочинати або припиняти власну справу, купувати будь-які ресурси, використовувати будь-яку технологію, виробляти будь-яку продукцію і пропонувати її для продажу за будь-якою ціною, вкладати свої кошти на власний розсуд.

Підприємництво відображає відносини, що склалися в суспільстві, джерелом розвитку яких є внутрішні суперечності способу виробництва. А як відомо, **суперечності - рушійна сила будь-якого розвитку, в тому числі й підприємництва** (рис.3). Суперечність між продуктивними силами і виробничими відносинами - найбільш загальна суперечність економічної системи суспільства і підприємництва, що містять у собі цілу систему суперечностей, які виникають між різними їх елементами (між виробництвом і споживанням, зростанням потреб і можливістю задоволення їх, між різними формами власності, інтересами, попитом і пропозицією, технікою і технологією, робочою силою і засобами виробництва).

Рис. 3. Рушійні сили підприємництва

3. Економічна основа підприємництва.

Потреба – це внутрішній стан необхідності, бажання чого-небудь для життєдіяльності людини: предмета, послуги, самовираження і таке інше. Потреба відбивається в психіці людини як стан незадоволення, незабезпечення, дискомфорту, невідповідності. Потреба є внутрішнім мотиватором зміни в людині і зміни нею навколишнього середовища. **Потреба** - це необхідність людини в тих чи інших матеріальних та духовних благах та послугах що відповідають ступеню розвитку суспільства та окремого індивідуума.

Економічні потреби це відношення людини до суспільства та інших громадян з приводу виробництва і використання матеріальних і духовних благ в суспільстві. Економічні потреби знаходять форму виразу в платоспроможності населення. Економічні потреби можуть бути виробничі і індивідуальні. Виділяють також перспективні і сьогоденні потреби. Виділяють потреби виробничі, громадські і індивідуальні. Потреби знаходять свій вираз в інтересах людини. Інтереси це прояв активної позиції людини в досягненні своїх цілей і в задоволенні потреб. Інтереси можуть бути загальнолюдські, колективні індивідуальні. Економічна наука тлумачить економічні інтереси як об'єктивне явище що виявляється через волю людей в їх господарській діяльності. Інтерес спирається на економічні законно розвитку суспільства.

Формування попиту на ресурси зазнає впливу багатьох факторів, пов'язаних з похідним характером попиту. Якщо ресурси взаємозамінні, то зміна ціни одного викликає два ефекти ефект заміни що зменшує попит на відносно дорожчий ресурс, та ефект обсягу випуску що збільшує попит на обидва ресурси при зниженні ціни одного з них. Якщо ресурси є взаємодоповнювачами, то зміна ціни одного не викликає ефекту заміни, діє лише ефект обсягу випуску, який спричиняє різноспрямовані зміни у попиті на один ресурс відносно зміни ціни іншого ресурсу.

Обмеженість ресурсів означає, що за їх допомогою неможливо забезпечити одночасне і повне задоволення всіх наявних потреб.

Економічні закони мають об'єктивний характер. Суть відносин власності розкривається у системі економічних законів. Закон і сутність, як відомо, поняття однорідні (однопорядкові).

Закон є внутрішньо необхідні, сталі й істотні зв'язки між протилежними сторонами, властивостями явищ, процесів, елементів матеріальної системи. Отже, кожен закон пронизаний внутрішньою суперечністю. У свою чергу, суперечність виступає як суттєве відношення між протилежними сторонами, закономірне відношення.

Економічний закон можна визначити як внутрішні, необхідні, сталі і суттєві зв'язки між протилежними сторонами, властивостями, ступенями розвитку явищ і процесів економічного життя, за яких (зв'язках) відбувається зародження, функціонування і перехід даної суперечності в її більш розвинуті форми. Економічні закони — це закони розвитку виробничих відносин (або відносин власності) у їх взаємозв'язку з розвитком продуктивних сил.

Економічні закони, як і закони природи, мають об'єктивний характер. Проте вони істотно відрізняються від законів природи, бо виникають, розвиваються і функціонують лише у процесі економічної діяльності людей — у виробництві, розподілі, обміні і споживанні. Крім того, економічні закони, на відміну від законів природи, діють не вічно. Більшість з них має тимчасовий, минаючий характер.

Економічні закони реалізуються через діяльність людей, через конкурентну боротьбу, подібно до непізнаних сил природи. На сучасному етапі дія економічних законів доповнюється елементами їх свідомого використання через механізм державного і наднаціонального регулювання економіки, розширення масштабів планомірності у межах дії пізної необхідності прояву економічних законів.

Товарне виробництво є такою організацією суспільного господарства, коли окремі продукти виробляються відокремленими виробниками і для задоволення суспільних потреб необхідні купівля-продаж на ринку цих продуктів, що стають товарами. *Основними рисами товарного виробництва є:* а) суспільний поділ

праці; б) приватна власність на засоби виробництва; в) повна соціально-економічна відокремленість виробників; г) економічні зв'язки між відокремленими товаровиробниками шляхом обміну; д) стихійний та анархічний характер розвитку. Товарне виробництво це організація що проявляється в виробництві товарів. Аналіз товару слід починати з його речового змісту, із споживної вартості.

З погляду речового змісту товару споживна вартість безпосередньо не відображає ніяких суспільних виробничих відносин, а виражає природні відносини між речами та людьми.

Роль споживної вартості у такому способі суспільного виробництва полягає в тому, що вона, по-перше, є речова основа, матеріальний носій суспільних відносин і мети виробництва; її, по-друге, необхідно вивчати як споживну вартість для інших, як суспільну споживну вартість. За умов суспільного поділу праці продукт виробляється не для споживання самим виробником, а для інших осіб. По-третє, як суспільна споживна вартість вона виступає проміжною ланкою між виробництвом і споживанням, тому характер споживної вартості має важливе значення для процесу реалізації продуктів у масштабі всього суспільства, що, у свою чергу, свідчить про її органічний зв'язок з якістю продукції, з ефективністю виробництва.

У процесі обміну товарів на перший погляд здається, начебто їх мінові пропорції встановлюються випадково. У цілому процесі обміну встановлюється певна закономірність, яка полягає в тому, що мінові пропорції товарів протягом порівняно тривалого періоду тяжіють до деякого середнього рівня. Уже саме прирівнювання одного товару до іншого, їх кількісне порівняння означає, що у них є дещо спільне. Вартість виражає суспільні виробничі відносини між людьми, але пов'язані з цим ставленням, з процесом праці, з виробничою діяльністю людини. Тому у вартості виражається не просто кількість суспільно необхідної праці, а й якість продукції, її корисний ефект.

В основі вартості лежить суспільна праця. Це означає, що люди працюють один на одного, вступають у виробничі відносини між собою.

Вартість має якісну та кількісну сторону. У першому випадку вартість виражає виробничі відносини між товаровиробниками та якість продукції, у другому — величину втіленої у товарі суспільно необхідної праці товаровиробника. Вартість як суспільні відносини товаровиробників організації суспільного виробництва.

Через вартість проводиться встановлення цін на різні товари які проявляються через гроші. Через них відбувається безперервний пошук консенсусу контрагентів ринкових відносин щодо оцінювання товарів.

Підприємства встановлюють ціни, виходячи з затрат виробництва та можливостей отримання прибутку. Тому вони обирають галузі та види виробництва, де попит на товари вищий, а ціни у зв'язку з цим гарантують більш високий та стабільний прибуток. Саме останній спонукає фірми розширювати виробництво одних товарів та скорочувати виробництво інших. З метою отримання більшого прибутку підприємства вдаються й до впровадження більш ефективної технології (яка сприяє скороченню витрат виробництва). Отже, керовані зовні лише егоїстичним прагненням до більш високого прибутку, господарюючі суб'єкти водночас опосередковано спрямовуються «невидимою рукою» ринку в особі споживачів та технології до більш повного та економічного задоволення суспільних потреб. Поряд з цим завдяки коригуванню за допомогою цінового механізму та «невидимої руки» загалом кількості пропозиції різних товарів в

економіці на деякий час встановлюється необхідний для її нормального функціонування певний оптимум у розподілі ресурсів і праці між сферами та видами виробництва, баланс виробництва та споживання. За цих умов значною мірою забезпечується задоволення суспільних потреб при ефективному використанні обмежених ресурсів.

Оптимум ринкової економіки — функція багатьох факторів і тому виступає лише як один з моментів її буття. Але у відхиленнях від оптимуму, у порушеннях рівноваги — одне з джерел руху ринкової економіки. Відхилення виступають своєрідним індикатором суспільної доцільності затрат та результатів різних видів праці, а водночас через систему прибутків та збитків — визначальним стимулом до формування оптимальної економічної структури.

Визначальним показником ринкового оптимуму або його порушення виступає кон'юнктура ринку, одним із конкретних випадків якої є ринкова рівновага.

Кон'юнктура — співвідношення попиту та пропозиції щодо окремих товарів або цілої товарної маси на відповідному ринку. Кон'юнктура змінюється під впливом різних факторів: масштабів виробництва, розмірів товарних запасів, динаміки цін і грошових доходів, організації реклами та торгівлі. Саме взаємодія попиту та пропозиції нерідко визначає долю товаровиробників.

4. Принципи та передумови підприємництва.

Принципи підприємництва - це вихідні (первісні) засади, норми, правила, через які реалізується свобода підприємницької діяльності.

Підприємницька діяльність здійснюється на основі таких основних принципів:

- вільного вибору видів діяльності, що не заборонені чинним законодавством (окремі види діяльності можуть здійснюватися тільки державними підприємствами й організаціями, а деякі види діяльності можуть здійснюватися лише на підставі спеціального дозволу - ліцензії);
- залучення на добровільних засадах до здійснення підприємницької діяльності майна та коштів юридичних осіб і громадян;
- самостійного формування програм діяльності;
- самостійного вибору постачальників і споживачів вироблюваної продукції;
- самостійного встановлення цін відповідно до законодавства;
- вільного наймання працівників;
- залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, природних та інших ресурсів, використання яких не заборонене або не обмежене чинним законодавством;
- вільного розпорядження прибутком, що залишився після внесення платежів, встановлених чинним законодавством;
- самостійного здійснення підприємцем - юридичною особою - зовнішньоекономічної діяльності;
- використання будь-яким підприємцем належної йому частки валютної виручки на власний розсуд.

Підприємництво як явище господарського життя завжди розвивається у певному соціально-економічному та історичному середовищі. Саме тому для його безперервного відтворення необхідні чітко визначені передумови.

Можна виділити чотири групи передумов - правові, економічні, політичні, психологічні.

Правові передумови підприємництва ґрунтуються на законодавстві і нормативних актах, розроблених у країні. Останні мають визначити для усіх учасників ринкових відносин однакові "правила гри", тобто надати однакові права і повну економічну свободу, не допускати втручання органів державного управління в господарську діяльність будь-якого суб'єкта за винятком законодавче обумовлених випадків. Отже, йдеться про те, що підприємці можуть діяти самостійно, вільно в межах закону. Зі зміною умов економічного та соціального життя змінюються закони, "правила гри", а отже, і поняття "самостійно" і "вільно" наповнюються новим змістом.

Слід мати на увазі, що у сфері бізнесу, крім суворо формалізованих зв'язків, які ґрунтуються на законодавчих актах, існують неформальні відносини між господарськими суб'єктами: довіра, джентльменство, чесність тощо.

Економічні передумови підприємництва полягають у тому, щоб у суспільстві функціонували багатосуб'єктні власники. Це сприятиме свободі підприємницької діяльності, можливості на свій страх і ризик приймати рішення стосовно використання майна, продукції, прибутків, вибору господарських контрагентів. Одним із шляхів створення економічних передумов у нашій країні є роздержавлення і приватизація власності, демонополізація господарської діяльності.

Політичні передумови підприємництва полягають у забезпеченні в країні сприятливого політичного клімату для підприємництва. Така політика має надати усім господарюючим суб'єктам гарантії збереження їхньої власності, виключення можливостей націоналізації, експропріації. Владні структури мають захищати всі види власності, у тому числі інтелектуальну (винаходи, новаторство, нові методи організації), а також дбати про сприятливий підприємницький клімат завдяки відповідній податковій, кредитній, митній та іншій політиці.

Психологічні передумови підприємництва полягають у позитивній суспільній думці стосовно підприємницької діяльності, відсутність їх стримує розвиток даного процесу. В цьому плані існує багато проблем, оскільки життя кількох поколінь відбувалося в умовах, які формували негативне ставлення до підприємництва.

5. Види та сфери підприємницької діяльності.

Приватне, колективне та державне підприємство. Підприємство може набувати різноманітних форм залежно від того, діє підприємець самостійно чи в партнерстві з іншими підприємцями, користується лише своїм майном чи водночас і майном інших осіб, використовує власну працю чи залучає найманих працівників.

Найпростіша форма підприємництва - це провадження підприємницької діяльності без створення юридичної особи, за умови державної реєстрації як громадянина-підприємця. Кожен громадянин може, наприклад, вирощувати овочі в своєму городі та продавати їх тим, хто бажає купити. Така діяльність має назву *індивідуальна трудова діяльність*.

Громадянин-підприємець має право на власний розсуд користуватися майном, що належить йому. До роботи він може залучати до десяти осіб, які перебувають у трудових відносинах з ним, включаючи членів своєї сім'ї. Треба мати на увазі, що відповідно до Цивільного кодексу України громадянин-підприємець відповідає за своїми зобов'язаннями всім майном, що належить йому. Він може розпочати та припинити свою діяльність у будь-який час за власним бажанням.

Приватне підприємництво не обмежується діяльністю фізичних осіб (громадян-підприємців). Будь-який дієздатний громадянин, який бажає створити власну господарську організацію, має право оформити свою справу як діяльність юридичної особи, визначивши організаційно-правову форму підприємства та зареєструвавши його як приватне підприємство (приватну фірму).

Приватне підприємство - це підприємство, яке засноване на власності фізичної особи і набуває статусу юридичної особи.

Власником приватного підприємства, підприємцем є єдина особа, єдиний громадянин - суб'єкт підприємницької діяльності, який має право наймання будь-якої кількості працівників, що не є власниками (господарями) підприємства, а є найманими працівниками. Г незважаючи на те, що вони беруть участь у підприємницькій діяльності як виконавці "волі господаря", їх не можна вважати підприємцями. У даному випадку підприємець - це власник і засновник приватної фірми.

До приватного підприємництва тісно приєднуються селянські (фермерські) господарства та сімейні підприємства, які формально відносяться до колективних форм підприємництва, але в дійсності є різновидом приватного підприємництва. Підприємець як власник приватного підприємства має великий простір свободи дій та прийняття рішень. Однак така "незалежність" передбачає цілковиту персональну відповідальність. Проте один підприємець - "слабкий воїн" у великому полі бізнесу. Тому підприємці схильні до об'єднання коштів і зусиль, до переходу від індивідуального до колективного підприємництва. Але не слід думати, що колективне підприємництво обов'язково вимагає відмову від приватної власності на майно підприємця при створенні колективної фірми, зареєстрованої як юридична особа.

Колективне підприємництво має властивість поєднуватися з приватною власністю на всі фактори виробництва. У товаристві, кооперативі кожен учасник (засновник) може об'єднувати з іншими власні засоби виробництва, кошти, майно, свою інтелектуальну власність. Подальше об'єднання коштів, капіталів, зусиль, управління приводить до великих інтегративних форм колективного підприємництва у вигляді синдикатів, корпорацій тощо.

Якщо ж до підприємництва приєднуються державні структури, то в ньому беруть участь підприємства та організації, засновані на державній формі власності, і тоді існують всі підстави говорити про державне підприємництво.

Державне і, особливо, комунальне підприємництво (як різновид державного підприємництва) може здійснюватися у формі оренди власності відповідної територіальної громади (адміністративно-територіальної одиниці) та державної власності підприємцями.

Підприємницька діяльність - різноманітна, як різноманітні людські потреби. *Всі численні прояви підприємницької діяльності можна поділити на три основні її види:* виробниче підприємництво; комерційне підприємництво; фінансово-

кредитне підприємництво (рис. 4). Як окремі види підприємницької діяльності виділяють також страхове та інноваційне підприємництво.

Рис.4. Види підприємництва

Виробниче підприємництво - найважливіший, провідний вид підприємницької діяльності, спрямований на виробництво продукції, послуг, інформації тощо, які підлягають реалізації споживачам.

Комерційне підприємництво - це діяльність, яка пов'язана з обміном, розподілом та споживанням товарів і послуг. Змістом комерційного підприємництва є товарно-грошові та торговельно-обмінні операції. Комерція у вузькому розумінні слова - це торгівля, а комерсант - це працівник торгівлі. Торговельно-обмінні операції здійснюються у вигляді угоди з купівлі-продажу або перепродажу товарів і послуг. Представниками комерційного підприємництва є різні торговельні організації, що реалізують (продають) предмети споживання та засоби виробництва.

Фінансово-кредитне підприємництво - це діяльність, де об'єктом купівлі-продажу є специфічний об'єкт: гроші, іноземна валюта, цінні папери. Фінансово-кредитне підприємництво - особливий різновид комерційного підприємництва.

6. Форми організації підприємництва.

Форми організації підприємництва характеризують яким чином підприємці організовують власну справу, як вони взаємодіють один з одним, з органами державної влади та з іншими учасниками підприємницької діяльності. *Форми організації підприємницької діяльності, що визначені юридично, називаються організаційно правовими формами підприємництва.*

Фірма - це підприємство, організація, установа, яка здійснює господарську діяльність з метою отримання прибутку. Фірмою можуть бути представлені індивідуальні підприємці та їх об'єднання.

Компанія - це асоціація підприємств, що функціонує на принципах партнерства, корпорації або інших формах організації бізнесу

Ці поняття використовуються до будь-якого підприємства. Вони відбивають лише той факт, що підприємства або організації мають права юридичної особи або фізичної (громадяни-підприємці). Проте поняття "фірма" або "компанія" не відображає організаційно-правового статусу суб'єкта підприємницької діяльності. Тому крім назви фірми, будь-якому підприємцю важливо вибрати конкретну організаційно-правову форму своєї діяльності, тобто зафіксовану

нормами права єдність організаційних і економічних засад діяльності суб'єкта підприємництва.

Найбільш значущими ознаками, що відрізняють якусь одну організаційно-правову форму від інших, доцільно вважати:

- кількість учасників створеного господарського суб'єкта;
- власника використаного капіталу;
- джерела майна як матеріальної основи господарської діяльності;
- межі майнової (матеріальної) відповідальності;
- спосіб розподілу прибутку і збитків;
- форму управління суб'єктом господарювання.

Привласнення яке відбувається між людьми у всіх сферах суспільного відтворення (у безпосередньому виробництві, розподілі, обміні і споживанні), становить відносини власності. Визначальними серед них є відносини між людьми з приводу привласнення засобів виробництва, або відносини власності на засоби виробництва. Вони виступають основою виробничих відносин, формують їхній тип. Як основні слід виділити відносини власності на засоби виробництва у сфері безпосереднього процесу виробництва.

Відносини власності за своїм економічним змістом охоплюють всю сукупність виробничих відносин. Власність у цілісному вигляді, по перше, більш містка соціологічна категорія, яка включає економічні й юридичні відносини. Останні є формою вияву реальних економічних відносин власності, належать до надбудовних відносин, залежать від волі і свідомості людей.

Юридична власність є загальною умовою виробництва, його передумовою, виявом волі певного класу і правовим оформленням цієї волі в юридичних актах і нормах, у праві власності. Оскільки юридична власність є виразом вольових відносин між людьми, пов'язаних з певним видом матеріальних або нематеріальних благ, або з речами, то вона, як і економічна власність, має також дві сторони: 1) вольове ставлення людини до іншої людини, або групи людей до іншої групи; 2) ставлення людини до речі. В останньому випадку речі (засоби праці, предмети праці, предмети споживання та ін.) належать певним особам, перетворюючись при цьому на сферу вияву людської волі і становлять об'єкт їхнього володіння, їхнє майно, а люди — власники цього майна.

Юридична власність означає ставлення індивідуума до речей як до своїх, тобто як до самого себе, або поширення самого себе на зовнішні предмети, їх втягування у свою орбіту, владу над речами, коли власник може розпоряджатися ними на свій розсуд. Вільний доступ до таких речей інших членів суспільства не допускається.

Певні речі як об'єкти володіння становлять майно конкретної особи, стають монопольною сферою вияву виключно волі їх власника. У свідомості таких осіб це відбивається як ставлення до чужих речей, як не до свого майна.

Загальновідомі три основні організаційно-правові форми підприємницької діяльності (рис. 5):

- 1) одноосібне володіння;
- 2) партнерство (товариство);
- 3) корпорація.

Рис. 5. Основні правові форми підприємницької діяльності

Одноосібне володіння - все майно фірми належить одному власникові, який самостійно управляє фірмою, одержує прибуток і несе повну особисту відповідальність за всі зобов'язання фірми. *Одноосібні володіння мають свої переваги.* По-перше, оскільки весь прибуток належить підприємцеві, він криво зацікавлений в ефективній праці. Зосередження прибутку в одних руках дає можливість безпосередньо використовувати його в інтересах справи. До того ж, прибуток підприємця в ринковій економіці розглядається як його індивідуальний дохід і оподатковується лише індивідуальним прибутковим податком (а не податком на прибуток, як в інших випадках). По-друге, у власника фірми витрати на організацію виробництва невеликі. Його управлінські рішення негайно втілюються в життя. Він непідзвітний співвласникам чи будь-яким керівним органам. Невеликі розміри фірми дають змогу підприємцеві підтримувати прямі контакти зі своїми працівниками та клієнтами. Повна незалежність дуже цінується підприємцями. По-третє, одноосібному володінню властива простота в організації фірми та її ліквідації. В обох випадках досить лише рішення самого підприємця.

Партнерство - форма організації підприємництва, яка є логічним продовженням розвитку одноосібного володіння. Така організаційно-правова форма підприємницької діяльності передбачає об'єднання капіталів двох і більше окремих фізичних або юридичних осіб за умов розподілу ризику, прибутку і збитків на основі рівності, спільного контролю результатів бізнесу, активної участі в його веденні. Основою взаємин між сторонами, що вступають у партнерство, є договір. За ступенем участі засновників (партнерів) у діяльності підприємства прийнято розрізняти такі товариства: **повні** (з повною відповідальністю); командитні; товариства з додатковою та з **обмеженою відповідальністю**.

Корпорація (акціонерне товариство) є нині домінуючою формою підприємницької діяльності, її власниками вважаються акціонери, що мають обмежену відповідальність у розмірі свого внеску в акціонерний капітал корпорації. Весь прибуток корпорації належить її акціонерам. Виокремлюють дві його частини. Одна частина розподіляється серед акціонерів у вигляді дивідендів, друга - це нерозподілений прибуток, що використовується на подальший розвиток корпорації. Функції власності та контролю поділені між акціонерами (власниками акцій) і менеджерами.

7. Підприємство, його сутність та функції.

Перша ознака підприємства - самостійність у системі господарства країни. Підприємство має самостійний баланс (грошове вираження стану засобів виробництва), розрахунковий рахунок у банку, печатку з назвою підприємства, товарний знак (для промислових підприємств). Підприємство має свій трудовий колектив з його специфічними інтересами.

Підприємство - самостійний господарюючий статутний суб'єкт, який має права юридичної особи та здійснює виробничу, науково-дослідницьку і комерційну діяльність з метою одержання відповідного прибутку (доходу).

Діяльність будь-якого підприємства підпорядкована реалізації його основної виробничої функції - створенню максимуму товарів чи послуг для задоволення потреб суспільства при найменших витратах виробництва. Для здійснення цієї функції підприємство розгортає діяльність у різних сферах, виконуючи у кожній із них специфічні функції (рис. 6).

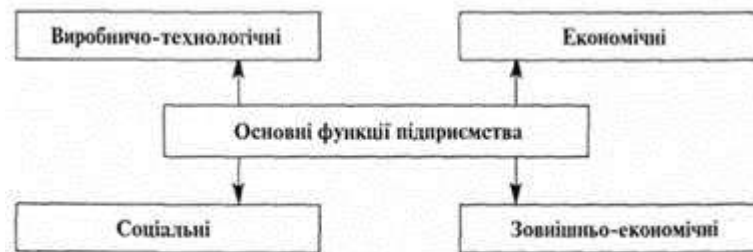

Рис. 6. Основні функції підприємства

Відповідно до форм власності можуть діяти підприємства таких видів:

- приватне підприємство, засноване на власності фізичної особи;
- колективне підприємство, засноване на власності трудового колективу підприємства;
- господарське товариство;
- підприємство, яке засноване на власності об'єднання громадян;
- комунальне підприємство, засноване на власності відповідної територіальної громади;
- державне підприємство, засноване на державній власності, у тому числі казенне підприємство.

Підприємства мають право на добровільних засадах об'єднувати свою виробничу, наукову, комерційну та інші види діяльності, якщо це не суперечить антимонопольному законодавству України.

Існують такі об'єднання підприємств:

- *асоціації* - договірні об'єднання, створені з метою постійної координації господарської діяльності. Асоціація не має права втручатися у виробничу і комерційну діяльність будь-кого з її учасників;
- *корпорації* - договірні об'єднання, створені на основі поєднання виробничих, наукових та комерційних інтересів, з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників;
- *консорціуми* - тимчасові статутні об'єднання промислового і банківського капіталу для досягнення спільної мети;

- *концерни* - статутні об'єднання підприємств промисловості, наукових організацій, транспорту, банків, торгівлі тощо на основі повної фінансової залежності від одного або групи підприємців;
- *об'єднання* за галузевим, територіальним та іншими принципами.

Господарські товариства - це підприємства, установи, організації, які створені на засадах угоди юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їхнього майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку. До господарських товариств належать акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства

Рис.7. Види господарських товариств

Відповідно до розмірів підприємств, масштабів їх діяльності підприємництво поділяють на мале, середнє та велике.

Мале підприємництво - це самостійна, систематична, ініціативна господарська діяльність малих підприємств та громадян-підприємців (фізичних осіб), яка проводиться на власний ризик з метою отримання прибутку. Практично, це будь-яка діяльність (виробнича, комерційна, інноваційна, фінансова, страхова тощо) зазначених суб'єктів господарювання, що спрямована на реалізацію власного економічного інтересу. Мале підприємництво здійснюється створенням і функціонуванням розгалуженої системи малих підприємств.

Малі підприємства - це організаційно-економічний вид підприємств, які кваліфікуються за показником чисельності зайнятих працівників з градацією за сферами діяльності, обсягом основного капіталу, річного обороту тощо. В Україні, зокрема, до малих підприємств відносяться підприємства з кількістю зайнятих від 15 до 200 осіб залежно від галузі або виду діяльності.

8. Система державної підтримки та сприяння розвитку підприємництва

У сучасній ринковій системі держава, як правило, покладає на себе функції, котрі нездатний виконувати ринок самостійно, або може їх виконувати недостатньо ефективно.

До числа таких функцій відносять:

1. Утворення правової основи, котра сприяє ефективному функціонуванню ринкової економіки. У цьому зв'язку вирішального значення набуває встановлення норм (правил):

- по-перше, реалізації права власності (так, захист державою інституту приватної власності свідчить про наявність у суспільстві капіталістичної системи, а недопущення приватної власності є ознакою соціалістичної системи);

- по-друге, функціонування ринків (заборона деяких видів діяльності, обмеження щодо використання ресурсів, ліцензування, тощо).

2. Усунення недоліків ринкового саморегулювання, що передбачає:

- по-перше, захист конкуренції завдяки здійсненню системи антимонопольних заходів та контролю за цінами;
- по-друге, регулювання економічної діяльності з негативними зовнішніми ефектами (наприклад, такими, що викликають погіршення стану навколишнього середовища);
- по-третє, формування інформаційної інфраструктури ринку з метою зменшення або подолання інформаційної асиметрії – нерівномірного розподілу інформації між учасниками ринкових угод;
- по-четверте, здійснення економічної політики з метою зменшення амплітуди циклічних коливань економічної кон'юнктури;

3. Здійснення крупних структурних зрушень в економіці, обумовлених науково-технічним прогресом та стимулювання економічного зростання. Така спрямованість держави закріплюється в її інноваційній та структурній політиці.

4. Соціальний захист населення, який передбачає перерозподіл частини доходів суспільства на користь тих верств населення, які тимчасово (наприклад, учні) чи об'єктивно (інваліди, пенсіонери) не приймають участі у суспільному виробництві.

5. Виробництво суспільних благ, до яких відносяться ті, що характеризуються неподільністю – вони не можуть бути продані окремим покупцям, припускають лише колективне використання. Вони доступні будь-якому члену суспільства (безпека, охорона правопорядку, антимонопольне законодавство, податкове законодавство, закони щодо захисту прав споживачів тощо).

Державне регулювання економіки в умовах ринкового господарства являє собою систему заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, які здійснюються відповідними державними установами в інтересах зростання ділової активності в країні.

Таке регулювання завжди здійснюється через систему непрямих заходів, що передбачає зміни у середовищі, яке оточує суб'єкти економічної діяльності. У самому загальному вигляді таке оточення може бути розподілено:

- по-перше, на систему зв'язків, що пов'язує таких суб'єктів між собою (наприклад, використання грошей);
- по-друге, виробничу інфраструктуру, як систему певних інститутів, завдяки яким в економіці забезпечується рух товарів та грошей.

У сучасній економічній науці можна виділити два підходи щодо сутності державного регулювання:

1. **Консервативно-ліберальний**, який ґрунтується на тому, що ринок є самодостатньою організацією, здатною ефективно вирішувати проблеми щодо встановлення рівноваги, як у економіці в цілому, так і в її окремих секторах (ринках). Така точка зору припускає державне втручання в економічний процес як виняток із загального правила з тим, щоб відкоригувати небажані тенденції, які виникають, як правило, внаслідок дії поза ринкових сил. Для прихильників такого підходу характерно покладати надії на чисто монетарні засоби впливу на економіку. На їх думку найбільш ефективними виявляються засоби, які пов'язані зі зменшенням чи збільшенням кількості грошей в обігу, спрощенням чи утрудненням отримання кредиту тощо. Для такого підходу характерним є ставлення до регулювання, як до процесу, де бажаний результат досягається через зміни кількісних показників інструменту впливу (наприклад, гроші – інструмент, а

їх кількість – показник). Прихильники такого регулювання вважають, що монетарні заходи, чи кредитно-грошова політика, надають урядові достатньо важелів для ефективного регулювання економіки. Усі інші варіанти впливу на економіку вони вважають допоміжними.

2. *Кейнсіанський*, який ґрунтується на значно більшому спектрі важелів впливу держави на економіку. Такий підхід припускає використання в якості інструменту впливу державну власність, державні інвестиції, здійснення спеціальної політики (наприклад, промислової політики), яка закріплює пріоритетні з точки зору держави напрямки економічної діяльності. Для кейнсіанців характерно ставлення до ринку, як до механізму, який без участі держави народжує сили, які перешкоджають ефективному використанню ресурсів та досягненню рівноваги (монополізм). Для кейнсіанців характерним є ставлення до державних витрат, як до джерела зростання економічної активності. Через це для них особливого значення набуває бюджетна політика, а кредитно-грошова розглядається ними в якості допоміжної.

В останні десятиліття найбільш впливовим напрямком економічної науки щодо визначення змісту державного регулювання є консервативно-ліберальний. Його цінності відбиваються, як у практиці економічно розвинених держав, так і діяльності міжнародних фінансових організацій.

9. Правове забезпечення розвитку підприємництва.

Державне регулювання економіки є найважливішою функцією держави, реалізація якої в Україні здійснюється за рахунок здійснення повноважень Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, міністерствами, відомствами та іншими центральними органами виконавчої влади, місцевими державними адміністраціями.

Президент:

1. Формує стратегію соціально-економічного розвитку країни. Стратегія соціально-економічної політики держави висвітлюється у посланнях до народу та щорічних і позачергових посланнях Президента до Верховної Ради України.

2. Здійснює правове регулювання економічних відносин. Він у межах своїх повноважень він видає укази й розпорядження з питань економічної реформи, які не врегульовані чинним законодавством; затверджує закони, ухвалені Верховною Радою, та оприлюднює їх; використовує право вето щодо законів, ухвалених Верховною Радою, і повертає їх парламенту зі своїми пропозиціями.

3. Здійснює кадрову політику. президент має право: призначати за згодою Верховної Ради Прем'єр-міністра, припиняти його повноваження та приймати рішення про його відставку; призначати за поданням Прем'єр-міністра членів Кабінету Міністрів, керівників інших центральних органів виконавчої влади, а також голів місцевих державних адміністрацій та припиняти їхні повноваження; призначати половину складу Ради Національного банку; призначати на посади та звільняти з посад за згодою Верховної Ради голів Антимонопольного комітету, Фонду державного майна та інших державних органів.

4. Здійснює координацію діяльності державних органів. Утворює, реорганізовує та ліквідує за поданням Прем'єр-міністра міністерства та інші

центральні органи виконавчої влади; створює для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі й інші допоміжні органи та служби.

Верховна Рада:

1. Здійснює правове регулювання економічних відносин приймаючи закони.

2. Формує стратегію і тактику соціально-економічної політики. У цьому напрямку ВР України: визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики; здійснює бюджетну політику; затверджує загальнодержавні програми в тому числі й економічного розвитку; розглядає й приймає рішення щодо схвалення програми діяльності Кабінету Міністрів; затверджує рішення про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом; здійснює контроль за їх використанням; затверджує перелік об'єктів державної власності, що не підлягають приватизації.

3. Здійснюючи кадрову політику, ВР України дає згоду на призначення Президентом Прем'єр-міністра; розглядає за необхідності питання про відповідальність Кабінету Міністрів та недовіру уряду; призначає на посаду та звільняє з посади Голову Національного банку (за поданням Президента), призначає та звільняє половину складу Ради НБУ; дає згоду на призначення та звільнення з посад Президентом голів Антимонопольного комітету і Фонду державного майна, призначення та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати.

4. Здійснює парламентський контроль. Він передбачає, серед іншого, контроль за використанням Державного бюджету, який здійснює від імені Верховної Ради Рахункова палата.

Кабінет Міністрів України у економічній сфері:

1. Забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України.

2. Забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту тощо.

3. Розробляє і здійснює загальнодержавні програми, в тому числі й економічного розвитку.

4. Забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності, здійснює управління об'єктами державної власності.

5. Розробляє проект закону про Державний бюджет України і забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету, подає ВР України звіт про його виконання.

Міністерства, відомства та інші центральні органи виконавчої влади:

Поряд з міністерствами регулюючі функції по відношенню до економічної діяльності здійснює ряд державних комітетів та центральних органів зі спеціальним статусом.

Центральні державні органи створюються з метою реалізації певних напрямків соціально-економічної політики. У зв'язку з цим особливо слід підкреслити значення двох міністерств:

1. Міністерство економіки, на яке покладаються функції єдиного економічного центру. Основу його діяльності становить методичне й організаційне забезпечення реалізації соціально-економічної політики держави. Мінекономіки безпосередньо розробляє проекти державних прогнозів і програм економічного та соціального розвитку України; спільно з Мінфіном складає проект Державного бюджету; готує проекти найважливіших державних цільових комплексних програм; здійснює методичне та організаційне керівництво розробкою нормативів, балансів, коротко-, середньо- та довгострокових прогнозів і програм соціально-економічного розвитку галузей економіки та регіонів, а також застосуванням інструментів державного регулювання.

2. Міністерство фінансів України здійснює фінансово-бюджетне й податкове регулювання. Це Міністерство бере безпосередню участь у всіх стадіях бюджетного процесу (розробка проекту, організація виконання, контроль за виконанням, підготовка пропозицій щодо внесення змін, звіт про виконання Державного бюджету).

Важливу роль відіграють такі державні комітети, як Державний комітет статистики, Головне контрольне ревізійне управління, Державне казначейство.

Спеціальний статус мають такі центральні органи виконавчої влади, як Антимонопольний комітет, Державна податкова адміністрація, Державна митна служба, Державний комітет з питань регуляторної політики та підприємництва, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Фонд державного майна.

Особливий статус мають Національний банк, Антимонопольний комітет, Фонд державного майна України та Рахункова палата. Діяльність останніх є підконтрольною безпосередньо Верховній Раді України.

Національний банк України є центральним банком, емісійним центром. Він проводить єдину державну політику в галузі грошового обігу, кредиту, зміцнення грошової одиниці, організує міжбанківські розрахунки, координує діяльність банківської системи, визначає курс грошової одиниці відносно валют інших країн.

Антимонопольний комітет України покликаний забезпечувати державний контроль за дотриманням антимонопольного законодавства, захист інтересів підприємців та споживачів.

Фонд державного майна України є державним органом, який здійснює державну політику у сфері приватизації державного майна, є орендодавцем майнових комплексів, що перебувають у державній власності.

Місцеві державні адміністрації:

До основних функцій місцевих державних адміністрацій стосовно регулювання економічних відносин та соціально-економічного розвитку належать: розробка прогнозів і програм соціально-економічного розвитку регіону; бюджетна діяльність; забезпечення функціонування об'єктів комунальної власності; забезпечення раціонального використання землі, природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища; упорядкування та стимулювання діяльності малого та середнього бізнесу; соціальний захист та розв'язання проблем зайнятості населення і т. д.

Зазвичай класифікація методів державного регулювання враховують дві ознаки: форми та засоби впливу.

За формами впливу методи державного регулювання економіки поділяють на дві групи: методи прямого та непрямого впливу, які залежно від

засобів впливу виділяють правові, адміністративні, економічні та пропагандистські методи.

Методи прямого впливу безпосередньо діють на функціонування суб'єктів ринку. Це можуть бути нормативно-правові акти, державна підтримка макроекономічних планів та цільових комплексних програм, державні контракти та державні замовлення, субсидії, субвенції, дотації, прямі витрати уряду, стандарти, ліцензії, квоти, ліміти, встановлення фіксованих цін та валютних курсів.

Методи непрямого регулювання впливають на суб'єктів економічних відносин опосередковано, через їх економічні інтереси, шляхом створення стимулів для раціональної поведінки, що відповідає задачам державного регулювання. До таких методів належать: рівень оподаткування та система податкових пільг; регулювання цін; плата за ресурси, процентні ставки за кредит і кредитні пільги; митне регулювання експорту й імпорту, валютні курси та умови обміну валют.

Правові методи державного регулювання економіки передбачають прийняття законів і законодавчих актів, а також вироблення механізму їх реалізації та контролю за виконанням.

Адміністративні методи регулювання передбачають пряме управління з боку держави суб'єктами ринкових відносин. Це засоби дозволу, заборони, примусу (ліцензії, квоти, норми, стандарти, санкції за порушення, фіксовані ціни або граничні коефіцієнти підвищення цін і т.д.). У країнах з розвинутою ринковою економікою адміністративні методи головним чином використовуються для підтримки конкуренції, соціального захисту громадян (регламентація умов праці, гарантування прожиткового мінімуму тощо), захисту навколишнього середовища, боротьби з тіньовою економікою.

Економічні методи регулювання передбачають створення державою матеріальних стимулів для бажаної поведінки суб'єктів господарювання. Для цього використовують державні закупівлі, фінансування програм, субсидії фірмам та трансфертні платежі домогосподарствам, ставки податків, грошову емісію, облікову ставку, операції з державними паперами, норми амортизації, митні тарифи.

Пропагандистські методи регулювання передбачають вплив на формування громадської думки, суспільної свідомості, економічного мислення, популяризацію цілей і змісту державного регулювання.

10. Економічне зростання та соціально-економічний прогрес.

Економічне зростання може провадитись в формі екстенсивного чи інтенсивного.

При екстенсивному типі економічне зростання досягається шляхом кількісного приросту всіх елементів продуктивних сил, насамперед факторів виробництва, при незмінному рівні технічної основи виробництва. Наприклад, для збільшення випуску продукції вдвічі у дію вводиться ще така ж кількість машин, верстатів, устаткування і такої ж якості, застосовується вдвічі більше робочої сили такої ж кваліфікації і рівня освіти, такі ж форми організації праці, сировина тощо. У цьому випадку продуктивність праці й ефективність залишаються незмінними.

При інтенсивному типі економічного зростання збільшення масштабів випуску продукції досягається шляхом якісного вдосконалення всієї системи продуктивних сил, насамперед речових і особистих факторів виробництва.

Інтенсифікація виробництва знаходить своє вираження у зростанні суспільної продуктивної сили праці (тобто у збільшенні виходу кінцевої продукції з кожної одиниці залучених у виробництво ресурсів, при економії живої, уречевленої праці), у підвищенні якості продукції, ефективності виробництва.

При інтенсивному типі економічного зростання ступінь використання національного багатства, економічного потенціалу суспільства зростає, у ньому (національному багатстві) здійснюються структурні перетворення. Зокрема, змінюються співвідношення між виробничими й невиробничими фондами на користь останніх, збільшується питома вага основних фондів і зменшується частка матеріальних оборотних засобів і запасів, зростає частка домашнього майна населення, особливо предметів довготривалого користування.

У процесі розширеного відтворення відбувається поєднання інтенсивних і екстенсивних факторів економічного зростання. Тому розрізняють переважно інтенсивний або переважно екстенсивний тип такого зростання. Оскільки більшість джерел екстенсивного зростання (земля, корисні копалини, вільні трудові ресурси тощо) надзвичайно обмежені, а для суспільства властиве прогресивне економічне зростання, необхідно переходити до переважно інтенсивного його типу.

При зростанні інтенсивності результати суспільного виробництва з урахуванням їх якості збільшуються швидше, ніж витрати. При цьому виготовлений суспільний продукт, який є результатом виробництва, повинен відповідати суспільним вимогам, реальному платоспроможному попиту. Ефективність виробництва у динаміці означає ефективність відтворення.

Ефективність виробництва є багатоплановою категорією, і її окремі сторони можна вимірювати за допомогою декількох більш конкретних показників. Для цього отриманий результат (виготовлений кінцевий продукт) слід зіставляти з окремими факторами процесу виробництва.

Економічну ефективність не можна розглядати як раціональне і ефективне використання лише якогось одного з факторів виробництва (наприклад робочої сили), а всіх виробничих факторів (речові фактори виробництва, управління виробництвом тощо), що передусім залежить від їх оптимального розподілу. Економічну ефективність далі слід зіставляти із соціально-економічною оптимальністю. Остання передбачає проведення державою такої макроекономічної політики (за допомогою оподаткування доходів, соціальних витрат, кредитно-грошової політики та ін.), яка б не гальмувала мотивів до праці, до підприємницької діяльності тощо, з одного боку, і бажання прожити лише за рахунок соціальних витрат держави - з другого.

Результатом економічного прогресу є реальні досягнення у процесі економічного зростання. Такі досягнення виступають критеріями соціально-економічного прогресу. Оскільки суспільний спосіб виробництва включає ряд структурних елементів, то економічний прогрес має різні критерії виміру.

Слід розрізняти такі критерії економічного прогресу, як рівень розвитку робочої сили, засобів праці, предметів праці, науки, форм і методів організації виробництва, використовуваних людьми сил природи, інформації. Наприклад, рівень розвитку робочої сили визначається її загальноосвітньою та професійною підготовкою, ступенем розвитку розумових здібностей тощо. Рівень розвитку

засобів праці характеризується продуктивністю, здатністю замінювати працю людини та іншими показниками.

Важливим критерієм розвитку продуктивних сил у цілому є також співвідношення між масою застосовуваних засобів виробництва і чисельністю зайнятих у виробництві робітників. Це співвідношення називають технічною будовою виробництва. Від ступеня його зміни на користь засобів виробництва залежать рівень інтенсифікації виробництва.

Разом з тим розвиток продуктивних сил як найбільш загальний критерій економічного прогресу характеризує лише одну, хоч і провідну, сторону суспільного способу виробництва. Тому необхідно визначити основний або вищий критерій прогресу суспільного способу виробництва у цілому. Такий критерій слід виділяти, виходячи, по-перше, із структури системи продуктивних сил, зокрема і головного елемента цієї системи; по-друге, враховуючи вимоги основного економічного закону як найбільш глибокої суті системи виробничих відносин.

Оскільки сутність людини є вся сукупність суспільним відносин (до цієї сукупності, належать економічні, юридичні та інші відносини), то розвиток людини виступає головним критерієм і всього суспільного прогресу.

Економічно ефективним вважається спосіб виробництва, який мінімізує альтернативну вартість всіх видів витрат виробництва заданого обсягу продукції. Економічна ефективність залежить від цін ресурсів. Економічно ефективним є той, який на даний момент забезпечує мінімальні грошові витрати фірми за даного рівня цін на ресурси.

Монополія - це наявність на ринку лише одного продавця і багатьох покупців.

Ступінь панування фірми на ринку характеризує концентрація продавців, що визначається долею продаж фірми, або декількох фірм, від загального обсягу продажу на ринку.

Модель ринку єдиного виробника називається чистою монополією.

У досягненні мети монополія зустрічається з трьома обмеженнями - витратами виробництва, попитом та ціною продукції.

Монополія сама призначає ціну на свою продукцію, при цьому вона може продавати весь обсяг продукції за однаковою ціною, або ж диверсифікувати ціни для кожної групи споживачів.

Монополія уособлює галузь, тому стикається з кривою ринкового попиту, яка є типовою спадною і визначає співвідношення між ціною і обсягом так, що повне маніпулювання цінами неможливе.

Фірма — монополіст одночасно приймає стратегічне рішення про обсяг випуску і про ціну.

Завдяки бар'єрам входження в галузь монополія і в довгостроковому періоді отримує економічний прибуток. Монополіст не змушений працювати за ціною, рівною мінімуму довгострокових середніх витрат, тому й обсяг випуску монополіста менший, ніж ефективний масштаб виробництва.

Монополізація виробництва призводить до виникнення суспільних втрат:

за інших рівних умов монополія порівняно з конкурентною галуззю виробляє менший обсяг продукції і встановлює вищі ціни;

монополія не досягає виробничої ефективності, монополія не досягає ефективності розподілу ресурсів.

Суспільні втрати – це ціна, яку суспільство платить за неефективний розподіл ресурсів монополією, - вимірюються величиною сукупних втрат надлишку споживача і надлишку виробника від скорочення обсягу випуску і підвищення ціни. Інша частина надлишку споживача захоплюється монополістом і перетворюється на його додатковий вигравш, трансформується у надлишок виробника.

Природна монополія є наслідком вільної дії ринкових сил, коли виробництво суспільно важливого товару зосереджується на одній фірмі, де воно обходиться дешевше, ніж виробництво кількома. У більшості випадків вони утворюються в комунальних галузях господарства.

Існування природної монополії є економічною необхідністю і вигідне для суспільства. Для зменшення негативних наслідків, породжених монополією владою, діяльність природних монополій регулює держава.

Основна мета цінової стратегії монополіста - захоплення якнайбільшої частини споживчого надлишку і перетворення його у монополістичний прибуток.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

Теорія ринкових структур

Розрізняють чотири основних варіанти ринкових форм:

1) поліполія – багато продавців протистоять великій кількості покупців (в економічній теорії така ситуація характеризується як досконала конкуренція). Для поліполії характерна цінова конкуренція та єдиний стандартизований продукт, наявність повної інформації про параметри ринкової пропозиції, вільність доступу до ринку, відсутність персональних переваг у суб'єктів ринку;

2) олігополія, характеризується тим, що виробництво у певній галузі контролюється невеликою кількістю виробників (продавців), неціновою конкуренцією, наявністю обмежень до входу на ринок;

3) монополія – обмежує ринкову стихію, спрямовує свою діяльність на впорядкування господарської системи в інтересах висококонцентрованого виробництва;

4) монополістична конкуренція характеризується неціновою конкуренцією, відсутністю стандартизованого продукту, великою кількістю виробників та відносно вільним входом до ринку.

Продавцями факторів виробництва або ресурсів виступають домогосподарства та інші фірми, які володіють ними. Ринки факторів виробництва, як і товарів можуть бути досконало конкурентні та з монополією та монополістичною владою.

Попит фірми на фактори виробництва має спільні риси для всіх видів ресурсів, а пропозиція ресурсів має свої специфічні особливості. Закон попиту так само справедливий для ринку ресурсів, як для ринку готової продукції: чим вищою є ціна ресурсу, тим меншим за інших рівних умов буде обсяг попиту на нього.

Фірма досягає максимізує прибуток з мінімізує витрати.

Щоб максимізувати корисність робітник повинен прийняти альтернативне рішення. Рівень годинної ставки заробітної плати відображає вартість втрачених можливостей.

Робітник може вибрати лише одне місце роботи з багатьох можливих. Щоб утримати робітника на певному робочому місці, бізнес має забезпечивши таку заробітну плату, яку робітник міг би одержати при найкращому застосуванні свого ресурсу.

З іншого боку ставка заробітної плати відображає продуктивність праці, а також дефіциту трудових ресурсів у періоди економічного піднесення і мобільністю робочої сили - можливістю змінювати місце роботи.

В умовах досконалої конкуренції ринкова рівноважна ставка зарплати встановлюється внаслідок взаємодії сукупного попиту на працю та її сукупної пропозиції і визначається граничною доходністю останнього з найнятих робітників даної кваліфікації, який має найнижчу продуктивність. Будь-яка подія, що впливає на попит або пропозицію праці, змінює рівноважну ставку зарплати і граничну доходність на одну й ту саму величину.

Якщо ринок праці і ринок готової продукції — досконало конкурентні, то в процесі встановлення загальної ринкової рівноваги досягається ефективний розподіл праці у суспільстві.

Профспілки намагаються вирішити дві проблеми, які виключають одна одну: збільшити зайнятість і підвищити заробітну плату.

Фактором диференціації зарплати виступає неоднорідність робочої сили. В окремих країнах диференціація є наслідком дискримінації в оплаті праці. Головною причиною диференціації зарплати є різниця у кваліфікації та освіті. Зв'язок між освітою та професійним навчанням, з одного боку, і оплатою праці з іншого, між освітою і продуктивністю праці відображає поняття людського капіталу.

Можна виділити три види інвестицій в людський капітал: в освіту; в охорону здоров'я; в мобільність робочої сили. Прийняття рішення про одержання вищої освіти вважають інвестиційним рішенням, яке враховує витрати і вигоди. Витрати на освіту складаються з прямих витрат (плата за навчання, підручники і т. п.), альтернативних витрат (втрачені доходи, які людина могла б одержати за роки, які пішли на навчання) та не грошових витрат, які виникають, коли людина втрачає привабливе дозвілля і змушена витратити час на навчання.

Вигоди від освіти поділяються на фінансові і не фінансові такі як задоволення сприймати нові ідеї, розширювати свій кругозір, розвивати інтелект. Зіставити витрати і вигоди від освіти неможливо, тому що вони розірвані у час.

Розрізняють три ринки капіталу:

ринки фінансового капіталу;

ринки фізичного капіталу;

ринки оренди.

Фірма має три джерела фінансування довгострокових інвестиційних проектів:

власні грошові ресурси, залучені та позичені грошові ресурси.

Ціною позичкового капіталу виступає відсоток - сума грошей, яку повинен сплатити позичальник за можливість тимчасового використання чужих грошей.

Річна ставка відсотку обчислюється як відношення суми сплаченого позичкового проценту до позиченої суми. Для інвестора вона виступає як альтернативна вартість інвестицій.

Формування фінансових ресурсів пов'язане з вибором у часі. Теорія міжчасового вибору полягає в тому, що економічний суб'єкт, приймаючи рішення змушений пожертвувати поточним споживанням заради виграшу в майбутньому.

Реалізація схильності домогосподарства до споживання і заощадження залежить від його фінансових можливостей.

Фірма визначає обсяг попиту на кредитні ресурси на основі співставлення вигоди і видатків на інвестиції.

Крива сукупного попиту домогосподарств і фірм разом з кривою пропозиції визначає рівноважну ставку на ринку фінансового капіталу. Основними чинниками, що впливають на стан рівноваги, є доходи і схильність до заощадження домогосподарств, а також прибутковість інвестицій.

Пропозиція землі абсолютно нееластична, тому ціна землі залежить лише від змін у попиті на неї. Доход, одержаний від здачі землі в оренду, має рентну природу.

Земельна рента - це регулярно одержуваний землевласником надлишковий доход, не пов'язаний з підприємницькою діяльністю. З точки зору орендарів - це необхідні витрати, які утримують дані ділянки землі від їх альтернативного використання.

Загальна рівновага і ефективність: економічна теорія добробуту

Ефективність функціонування конкурентної ринкової системи оцінюється за двома рівнями - частковою та загальною рівноваги.

Часткова конкурентна ринкова рівновага - рівновага на ізольованому ринку певного товару - є ефективною, оскільки у точці рівноваги економічна цінність продукту для споживача і витрати його виробництва співпадають.

За будь-яких відхилень від рівноваги ці величини не співпадають, розподіл ресурсів не є ефективним. Ринок досконалої конкуренції автоматично забезпечує їх перерозподіл через зміну ціни.

Економіка це система тісно переплетених між собою ринкових цін, зміна яких на одному ринку викликає численні і значні зміни на інших споріднених ринках. Коли всі ринки і факторів виробництва і кінцевої продукції досягають часткової рівноваги, встановлюється загальна рівновага економічної системи.

Загальна рівновага — це стан рівноваги, за якого у всій економічній системі, на всіх ринках встановлюються ціни рівноваги. Цінами загальної рівноваги називаються ціни, за якими загальний обсяг споживання кожного блага не перевищує обсягу його виробництва.

Модель загальної економічної рівноваги відображає взаємозв'язок ринків готової продукції і ринків факторів виробництва в умовах досконалої конкуренції, яка дозволяє забезпечити одночасну рівновагу множини ринків. Модель підтверджує чинність принципу "невидимої руки" для конкурентної економіки.

Ресурси через ринок ресурсів переміщуються в ті галузі, де вони використовуються в оптимальному співвідношенні, яке мінімізує витрати і покращує стан споживачів даної продукції. Відбувається трансформація структури виробництва в економіці.

III.2. ОСНОВИ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

1. Поняття, основні ознаки та концепції держави.

Основні теорії походження держави

Патріархальна теорія (Аристотель, Р. Філмер, Н.К. Михайловський, М.Н. Покровський). Відповідно до цієї теорії держава походить від патріархальної сім'ї, внаслідок її розростання: сім'я — сукупність сімей (селище) — сукупність селищ (держава). Аристотель називав людину політичною твариною, яка вступає у відносини з людьми з метою виживання. Відбувається утворення сімей. Розвиток цих сімей призводить до створення селищ, їх об'єднання утворюють державу.

Теологічна теорія (Фома Аквінський) ґрунтується на ідеї божественного створення держави з метою реалізації загального блага. Вона обґрунтовує панування духовної влади над світською, церкви — над державою. Кожній людині наказується упокоритися перед волею Бога, який встановив державну владу, підкоритися тій владі, яка санкціонована церквою. Теологічна теорія пронизана ідеєю вічності держави, її непорушності. Звідси випливає твердження про необхідність збереження в незмінному вигляді всіх існуючих у суспільстві державно-правових інститутів.

Договірна (природно-нравова) теорія (Г. Гроцій, Б. Спіноза, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Я. Козельський, М. Радищев, І. Кант). Дана теорія ґрунтується на ідеї походження держави в результаті угоди (договору) як акта розумної волі людей. Об'єднання людей в єдиний державний союз розглядається як природна вимога збереження людського роду і забезпечення справедливості, свободи і порядку.

Органічна теорія (Г. Спенсер) ототожнює процес виникнення і функціонування держави з біологічним організмом. Уявлення про державу як про своєрідну подобу людському організму сформульовані ще давньогрецькими мислителями. М. Спенсер у ХІХ ст. розвив цю думку, заявивши, що держава — це суспільний організм, який складається з окремих людей, подібно до того, як живий організм складається з клітин.

Теорія насильства (Є. Дюринг, Л. Гумплович, К. Каутський) пояснює виникнення держави як результат війн, насильницького підкорення одними людьми інших (у Є. Дюринга — частини суспільства іншою частиною, у Л. Гумпловича і К. Каутського — одного племені іншим).

Матеріалістична (класова) теорія (К. Маркс, Ф. Енгельс, В. Ленін) ґрунтується на тезі про економічні причини (наявність приватної власності) виникнення держави, які породили розкол суспільства на класи з протилежними інтересами. К. Маркс писав, що держава є «орган панування, орган гноблення одного класу іншим». В. Ленін називав державу «машиною для підтримки панування одного класу над іншим». У їх трактуванні держава забезпечує переважні інтереси економічно панівного класу за допомогою спеціальних засобів підкорення і управління.

Поняття держави, її характеристика конкретизуються при розкритті ознак, які відрізняють державу від недержавних суспільних утворень. Далі розглянемо ці ознаки.

По-перше, держава – це унікальний апарат управління та примусу, який втілюється в чиновниках – професійних управлінцях. Такий апарат – сукупність органів держави – становить її матеріальне тіло і, загалом, може бути ототожнений з нею. Саме апарат управління та примусу є носієм публічної влади (влади, що здійснюється від імені народу) та може примусити суспільство беззаперечно виконувати свою волю, підкорятися.

По-друге, держава має чітко локалізовану територію, на яку поширюється влада, та населення, яке на ній проживає. Таке населення перетворюється в підданих чи громадян цієї держави.

По-третє, держава володіє суверенітетом. Суверенітет є властивістю державної влади і полягає у її верховенстві та незалежності. Верховенство державної влади означає універсальність її владної сили, що поширюється на все населення, партії та громадські організації. Самостійність і незалежність полягає у її винятковому, монопольному праві вільно вирішувати усі справи в межах кордонів.

Вказані ознаки держави є основними, і, втративши хоча б одну з них, вона припиняє своє існування.

Разом з тим, кожна окрема держава має низку додаткових ознак, які, проте, не визначають її сутності. Серед них: наявність грошової одиниці, системи податків, державної символіки тощо.

2. Конституційно-правовий статус людини і громадянина.

Правовий статус особи – це відносини між особою і державою та суспільством, передбачені та гарантовані Конституцією та законами України.

Одним з перших розділів Конституції України є розділ II «*Права, свободи та обов'язки людини і громадянина*» (Статті 21 – 68).

Права – це певні можливості (свободи) учасників соціального життя, які об'єктивно зумовлюються рівнем розвитку суспільства. Залежно від того, хто саме є носієм цих можливостей, розрізняють права людини, громадянина, права сім'ї, права нації, права інших спільнот і груп.

Права і свободи людини та інших категорій можна поділити на п'ять основних груп:

- громадянські,
- політичні,
- соціально-економічні
- та культурні.

Громадянські права і свободи людини і громадянина є пріоритетним видом прав і свобод. Ці права вважаються природними, тобто такими, що їх має або повинна мати кожна людина, незалежно від громадянства з часу народження чи від початку життя.

За Конституцією України до громадянських прав і свобод відносяться:

- право на життя (ст.27);
- право на повагу гідності (ст.28);
- право на свободу та особисту недоторканність (ст.29);
- недоторканність житла (ст. 30);

- таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст.31);
- невтручання в особисте і сімейне життя (ст. 32);
- свобода пересування, вільний вибір місця проживання для тих, хто на законних підставах перебуває на території України, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом (ст.33).

Ці права надійно гарантуються. Зокрема, в Конституції зазначається, що кожному гарантується судовий захист права спростувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації (ст. 32).

Політичні права і свободи притаманні, як правило, лише громадянам України або переважно їм. Це їх суб'єктивні права і свободи у політичній сфері або переважно у цій сфері. Вони опосередковують взаємовідносини особи і держави як політичної організації, суспільства, особи і органів державної влади та місцевого самоврядування, особи і народу, суспільства в цілому як носія і джерела влади, особи і політичних партій та інших інститутів держави і суспільства.

До цих прав і свобод відносяться:

- право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38);
- право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк (ст.40);
- право на свободу об'єднання у політичні партії і громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей (ст.36);
- право збиратися мирно, без зброї, і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування (ст.39) тощо.

Соціально-економічні права і свободи – суб'єктивні права і свободи у сфері економічних (майнових) відносин. До цих прав за Конституцією України відносяться насамперед право власності особи, тобто право приватної власності (ст. 41); право на підприємницьку діяльність (ст. 42); право громадян на користування об'єктами права публічної (суспільної) власності: загальнонародної, загальнодержавної та комунальної (ст. ст. 13, 41); право на працю (ст. 43); право на страйк (ст.44); право на відпочинок (ст.45); право на соціальний захист (ст.46); право на житло (ст.47); право на медичну допомогу і медичне страхування (ст.49); право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст.50).

Культурні (духовні) права і свободи надзвичайно багатогранні за своєю суттю, змістом, формами і гарантіями. У найбільш загальному розумінні ці права за своєю суттю є мірою духовності, яку гарантує особі держава з урахуванням умов життя і діяльності громадян, суспільства і держави. За своїм змістом культурні (духовні) права і свободи людини і громадянина – це суб'єктивні права особи в культурній (духовній, ідеологічній) сфері. Вони являють собою межі можливого, дозволеного для особи, її поведінки чи діяльності у цій сфері. За Конституцією України, до культурних (духовних) прав і свобод відносяться насамперед: право на освіту (ст.53); право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості (ст.54); право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст.54). Крім того, до культурних (духовних) прав і свобод можуть бути віднесені такі права і свободи, передбачені Конституцією, як право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст.34); право на інформацію, тобто право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір (ст.34); право на свободу світогляду і віросповідання (ст.35). Безпосередньо ці права і свободи закріплені в Конституції серед громадянських чи політичних прав і свобод, хоча за своїм змістом вони є переважно культурними (духовними) правами і свободами.

Система прав і свобод людини і громадянина, що гарантуються Конституцією України, розроблена з урахуванням відповідних міжнародних правових актів: Загальної декларації прав людини (1948 р.), Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1966 р.), Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), Європейської конвенції про права і основні свободи людини (1950 р.), Паризької хартії для нової Європи (1990 р.) та ін.

Реалізація прав та свобод людини і громадянина забезпечується усією системою органів державної влади. Важливе місце у цьому відіграє можливість особи захищати свої права через звернення до таких органів, про порядок оформлення яких можна дізнатися із Закону України «Про звернення громадян».

3. Політична система: зміст, функції, структура.

Політична система - це визначення організованої взаємодії (відносин) політичних суб'єктів, пов'язаних зі здійсненням влади і управлінням суспільством.

Політична система - це організація великих соціальних груп у сфері влади і управління.

Всяка політична система формується під впливом не тільки економічного базису, а й цілого комплексу умов і факторів.

Відомий польський політолог А. Боднер визначив п'ять факторів, які впливають на формування систем:

- безперервність природного середовища, в якому живе ця нація або її окрема група;
- матеріальні продукти її діяльності;
- сукупність цінностей і зразків поведінки, знання і уявлення про світ, які передаються від покоління до покоління;
- громадські інститути, які кожне покоління сприймає як дане;
- зовнішнє середовище нації, яке створює разом з нею певне коло цивілізації і культури.

- а також політичні умови.

Структура політичної системи суспільства складається з трьох взаємодіючих підсистем:

- інституціональної
- нормативно-регулятивної
- інформаційно-комунікативної.

Інституціональна підсистема охоплює, перш за все, стабільні політичні організації і установи даного суспільства, які безпосередньо здійснюють політичну владу (держава, партії, групи інтересів тощо).

Нормативно-регулятивну підсистему створюють різноманітні норми, які визначають поведінку людей в політичному житті, а саме: їхню участь у процесах висування вимог, перетворення цих вимог на рішення, здійснення рішень. Норми можна поділити на норми-закони і норми-звичаї.

Інформаційно-комунікативна підсистема встановлює зв'язок між інститутами політичної системи. Це канали передачі інформації владі (звіти підвідомчих установ, конференції із зацікавленими групами), а також засоби масової інформації.

Функції політичної системи:

- вироблення політичного курсу держави та визначення цілей і завдань розвитку суспільства;
- організація діяльності суспільства на виконання цілей, завдань і проблем;
- координація окремих елементів суспільства;
- легітимація (діяльність, спрямована на узаконення політичної системи, на досягнення відповідальності політичного життя, офіційної політики і правових норм);
- політична соціалізація (включення людини в політичну діяльність суспільства);
- артикуляція інтересів (пред'явлення вимог до осіб, які виробляють політику);
- агрегування інтересів(узагальнення та впорядкування інтересів і потреб соціальних верств населення);
- стабілізація (забезпечення стабільності та стійкості розвитку суспільної системи в цілому).

Становлення політичної системи й інститутів громадянського суспільства відбувається непросто, суперечливо.

Україна є парламентсько-президентською республікою.

Систему органів державної влади за Конституцією, складають: глава держави – Президент України, орган законодавчої влади – Верховна Рада України, органи виконавчої влади – Кабінет міністрів, обласні та районні державні адміністрації; і органи судової влади. Судочинство, відповідно до Конституції, здійснюється Конституційним судом та судами загальної юрисдикції. У сучасній політології використовують різні типології політичних систем залежно від того, які критерії застосовано для їх класифікації.

Досить поширеною типологією політичних систем є типологія, запропонована французьким вченим Ж. Блонделем, який вирізняє п'ять типів політичних систем: ліберальні демократії, радикально-авторитарні системи, традиційні, популістські, авторитарно-консервативні.

Найбільш поширеною сьогодні є типологія політичних систем, яка визначається способом їх організації і функціонування, або характером політичного режиму.

За таким критерієм вирізняють три типи політичних систем: демократичну, авторитарну і тоталітарну.

Основними ознаками демократичної політичної системи є наявність конституції, яка закріплює повноваження органів влади і управління, механізм їх формування, визначає правовий статус особистості та принцип рівності перед законом, а також принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову з визначенням функціональних прерогатив кожної з них.

Для демократії характерними є вільна діяльність політичних і громадських організацій, обов'язкова виборність органів влади, розмежування державної сфери та сфери громадянського суспільства (остання повинна мати свої форми активності й вираження), економічний та політичний плюралізм (плюралізованою є також ідеологічна сфера, заборони торкаються лише антилюдських ідеологій).

За демократичної системи форма мобілізації легітимна, політичні рішення завжди альтернативні, законодавча процедура чітка й збалансована, а владні функції мають допоміжний характер.

Демократична політична система характеризується високим рівнем суспільного самоврядування, у відносинах між владою й суспільством переважає консенсус. Одним із головних принципів демократії є багатопартійність, у політичному процесі завжди бере участь і опозиція, яка виробляє альтернативні політичні програми й рішення.

4. Основні сфери суспільного буття.

Суспільство – це система життєдіяльності людей як результат виокремлення людини з природи, об'єднаних територією проживання, епохою, традиціями й культурою. Суспільство є формою існування суспільного буття, що має внутрішню структуру, цілісність, закони й спрямованість розвитку.

Проблемі діяльності соціальна філософія надає надзвичайно важливого значення. **Діяльність** визначається як спосіб існування соціального, специфічна форма активного ставлення людини до навколишнього світу, змістом якої є його цілеспрямована зміна та перетворення. За типами діяльність поділяють на **матеріальну й духовну**. Головною формою діяльності є праця.

Поняття „**сфера суспільного життя**” використовується для позначення різнопланових матеріальних та духовних процесів розвитку суспільства. Соціальна філософія пропонує виділяти такі сфери суспільного життя, як економічну, політичну, соціальну та духовну.

Економічна сфера життя суспільства охоплює процеси матеріального виробництва, розподілу, обміну та використання матеріальних благ, а також продуктивні сили й виробничі відносини.

Соціальна сфера – це система внутрішньої будови суспільства (соціальні групи, нації, народності), заснована на розподілі праці, власності на засоби виробництва та національному чиннику. Вона безпосередньо сприяє створенню передумов для життя й соціальної активності людини.

Політична сфера суспільства – це сукупність соціальних інститутів та організацій, що управляють суспільством, виражаючи інтереси соціальних груп. Політична діяльність визначається як здійснення впливу і влади, форма панування, спосіб вирішення конфліктів, метод досягнення колективних цілей.

Духовна сфера – це сфера діяльності, в якій здійснюється духовне виробництво, тобто створюються ідеї, образи, наукові, естетичні цінності з метою задоволення духовних потреб особистості.

5. Сутність та критерії суспільного прогресу

Прогрес і регрес – поняття, що використовуються для позначення протилежних форм розвитку. **Прогрес – напрям розвитку від нижчого до вищого, від менш упорядкованого до більш упорядкованого.** Поняття „прогрес” використовується для оцінювання системи загалом, а також для окремих її елементів.

Своєю діяльністю людина не тільки змінює природу, а й створює „другу природу”, оптимальне середовище свого існування та розвитку. Що складнішими є форми, види й способи діяльності, то досконалішим є середовище людського існування й досконалішою стає сама людина. У процесі діяльності формується нова система організації світу (суспільство) як якісно інший спосіб формування еволюційних програм (насамперед соціальних) і новий їх зміст. **Людина в її соціально-діяльній сутності, духовній культурі, якісно новій творчості (активності) – мета цих програм.**

Діяльність є джерелом суспільного прогресу. Критерієм прогресу зазвичай вважають рівень розвитку виробничих сил, що є справедливим, бо від рівня розвитку продуктивних сил залежить життєвий устрій, але у своїй стратегічній спрямованості діяльність зорієнтована не стільки на створення засобів виробництва, скільки на саму людину, її творчі здібності, здоров'я, можливість самореалізації, духовність, моральність, соціальну свободу та особисту гідність.

Процеси **глобалізації** взагалі, і **європейського об'єднання** зокрема, що почалися в останні десятиліття XX століття, придбали до початку XXI сторіччя особливу інтенсивність і вилилися в певні, іноді інституціоналізовані форми економічної, політичної, культурної інтеграції. У цьому випадку знаходить висвітлення сама суть людської цивілізації, що складається в об'єднанні окремих країн, у тенденції - регіонів, континентів у сукупну, глобальну вселюдську цілісність, у збереженні наступності цивілізаційного розвитку - і все це при постійному існуванні унікального-одиночного, регіонально-особливого, при неодмінному породженні тією же цивілізацією різноманітних, суперечливих розходжень, при їхньому протистоянні й боротьбі, у якій гинули окремі цивілізаційні форми, але все-таки виживала цивілізація в цілому.

Становлення глобального світу - це живе протиріччя, де поруч і разом присутні нові можливості і нові небезпеки, здобутки та втрати. Саме на такому балансі нових ризиків та нових шансів і тримається каркас реального процесу глобалізації та євроінтеграції. І проблема полягає в тому, щоб, з одного боку, нейтралізувати чи зменшити ризики та загрози цивілізації, а з іншого – повніше реалізувати її творчо-розбудовчий потенціал.

Специфіка XXI ст. полягатимемо не стільки в очевидній глобалізації та інтеграції соціальних, економічних, інформаційних і супутніх процесів, скільки у

відмові від застарілого способу організації планетарного співтовариства Розв'язання цієї проблеми знаходиться у площині зміни соціальних та культурних парадигм. І чим раніше буде усвідомлено цивілізаційна криза, тим більше шансів виробити нову, адекватну реальності „картину світу”.

Початок пошуку виходу з кризи і, відповідно, нового концептуального бачення світу було покладено рухом „глобалістики”, тобто системного і систематичного критичного аналізу стану нашої планети. У сучасному світі паралельно розвиваються дві протилежні, але рівноправні тенденції. З одного боку - це інтенсивні процеси інтеграції країн, формування глобальних економічних союзів, наднаціональних інститутів керування соціальними процесами. З іншого боку - це і явні зворотні процеси збільшення розмаїтості, фрагментарності миру, ріст національної самосвідомості й посилення культурної диференціації народів, відродження традиційних цінностей, розширення локальних націоналістичних устремлінь, що нерідко приводять до конфліктів. Можливо, у цьому проявляється імунітет людського співтовариства проти однаковості й уніфікації соціального життя.